

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Γ. ΙΓΝΑΤΗΣ

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΦΙΛΙΠΠΩΝ, ΔΡΑΜΑΣ, ΖΙΧΝΩΝ
ΚΑΙ ΝΕΥΡΟΚΟΠΙΟΥ ΓΕΡΜΑΝΟΣ Γ' ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ
(1832-1896): ΠΤΥΧΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΙΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΡΑΣΗ
ΕΝΟΣ ΛΟΓΙΟΥ ΙΕΡΑΡΧΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ*

Ο Γερμανός Μιχαηλίδης γεννήθηκε το έτος 1832¹ στα Θεραπειά²

* Η παρούσα μελέτη αποτελεί το πρώτο μέρος μιας σειράς μελετών, οι οποίες έχουν ως στόχο την ενδελεχή και διεξοδική παρουσίαση του βίου και της πολυσχιδούς δράσης του αιεσίμου μητροπολίτη Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου Γερμανού Γ' Μιχαηλίδη (1832-1896). Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί ότι στην παρούσα μελέτη θα παρουσιαστεί ο βίος και η πολύπτυχη δράση του αιεσίμου ιεράρχη, με ιδιαίτερη αναφορά στη γέννηση, στην καταγωγή, στις σπουδές, στην πρόσληψη και στην πολυετή υπηρεσία του ως ιεροκήρυκα και κληρικού στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, αρχικά στη μητρόπολη Αδριανουπόλεως και στη συνέχεια στην Πατριαρχική Αυλή στο Φανάρι της Κωνσταντινούπολης. Επίσης, θα πραγματοποιηθεί ειδική αναφορά στην εκπαιδευτική και κοινωνική δραστηριότητα του Γερμανού στην Αθήνα, στην Αδριανούπολη και στην Κωνσταντινούπολη, καθώς και στην εκλογή και ενθρόνισή του στην εκκλησιαστική επαρχία Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου το έτος 1879. Αξιοσημείωτο αποτελεί ότι τα γεγονότα και οι εξελίξεις που πραγματοποιήθηκαν από τη χρονική περίοδο της ανάληψης των αρχιερατικών καθηκόντων του στην προαναφερθείσα εκκλησιαστική επαρχία, δηλαδή από το έτος 1879, έως τον μυστηριώδη και κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες θάνατό του στη Γκόρνιτσα της Δράμας (σημερινή Καλή Βρύση), ο οποίος επήλθε το έτος 1896, θα αποτελέσουν αντικείμενο διεξοδικής παρουσίασης σε επόμενες σχετικές μελέτες μας.

1. Μιχαηλίδης Γερμανός (Μητροπολίτης Δράμας), *Εκκλησιαστικοί λόγοι*, εκδιδόμενοι επιμελεία Δημοσθ. Παπαϊωάννου Κωσταρίδου και Αλεξάνδρου Δ. Εμμανουηλίδου, εν Κωνσταντινουπόλει 1898, β'. Αψηλίδης Γεώργιος, «Ήσο ποτέ “Σχολή” μεγάλη» *Η εκπαίδευση στην επαρχία Ζίχνης 1840-1913*, Σέρες 2019, 218.

2. Μεταλληνός Γεώργιος - Καλογεροπούλου-Μεταλληνού Βαρθάρα, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, Θεολογικής Σχολής της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. Σχολαρχία Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου (Τυπάλδου-Ιακωβάτου) 1844-1864*. Τόμος Β'. *Γράμματα της Εφορείας, Εισιτήρια και εγγυητικά και ιατρικά βεβαιώσεις*, Αθήνα 1987, 668-669. Των ιδίων, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, Θεολογικής Σχολής της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. Σχολαρχία Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου (Τυπάλδου-Ιακωβάτου) 1844-1864*. Τόμος Ε'. *Εκθέσεις, προσλαλαί, λόγοι του Σχολάρχου. Ομιλητικά κείμενα μαθη-*

του Βοσπόρου. Ιδιαίτερες πληροφορίες για το οικογενειακό του περιβάλλον στην Κωνσταντινούπολη, καθώς και για την επαγγελματική και κοινωνική δραστηριότητα της οικογένειάς του δεν είναι ιδιαίτερα γνωστές. Ωστόσο, γνωρίζουμε ότι το κοσμικό όνομα του Γερμανού ήταν Εμμανουήλ³. Αντίστοιχα, για το επίθετο του Γερμανού δεν υπάρχει κάποια σταθερή εκδοχή. Μετά από σχετική έρευνα που πραγματοποιήσαμε σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές, καταλήξαμε στο συμπέρασμα, ότι το επίθετο του νεαρού Εμμανουήλ σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα φαίνεται να ήταν διαφορετικό. Αρχικά, συναντάται με το οικογενειακό επίθετο Μιχαήλου και με το τοπωνυμικό επίθετο Θεραπειανός⁴. Στη συνέχεια αναφέρεται με το επιφανές και ξα-

τών. *Θέσεις - διατριβές, γυμνάσματα στιχογραφικά*, Αθήνα 2009, 382. Μιχαηλίδης, *Εκκλησιαστικοί λόγοι*, α'. Ανώνυμος, «Ο μητροπολίτης Δράμας Γερμανός Μιχαηλίδης (Νεκρολογία)», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 22 (26.7.1896), 178. Γεδεών Μανουήλ, *Πατριαρχικά καί Εφημερίδες: Ειδήσεις εκ της ημετέρας Εκκλησιαστικής Ιστορίας 1500-1912*, εν Αθήναις 1936, 168, 170-171. Κοντός Κωνσταντίνος, *Η Αλιστράτη στο διάβα των αιώνων*, Θεσσαλονίκη 20092, 222-223. Χατζόπουλος Γεώργιος, *Η Αλιστράτη ως έδρα της Ιεράς Μητροπόλεως Φιλίππων-Δράμας-Ζιχνών*, Δράμα 2009, 40. Μπάκας Ιωάννης, «Εκκλησία και ελληνικό κράτος στη Μακεδονία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Η περίπτωση του μητροπολίτη Φιλίππων, Δράμας και Ζιχνών Γερμανού Μιχαηλίδη (1879-1896)», στον τόμο: *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου: Από τον Μακεδονικό Αγώνα στην Απελευθέρωση της Δράμας*, Δράμα 2018, 147. Πασχαλίδης Δημήτρης - Φαράκλας Χρίστος, *Κώδικας Τσατάλτζας (Χωριστής Δράμας) 1842-1916. Εισαγωγή - διπλωματική μεταγραφή - υπομνηματισμός*, Δράμα 2018, 123. Αψηλίδης, *Η Εκπαίδευση*, 218. Για τα Θεραπειά του Βοσπόρου, βλ. ενδεικτικά, Βυζάντιος Σκαρλάτος, *Η Κωνσταντινούπολις: η περιγραφή τοπογραφική, αρχαιολογική και ιστορική της περιωνύμου ταύτης μεγαλοπόλεως και των εκατέρωθεν του κόλπου και του Βοσπόρου προαστείων αυτής*, τόμος Β', Αθήνησι 1862, 150-153. Βαλσαμίδης Πασχάλης, *Κωνσταντινουπολίτικα ανάλεκτα*, Θεσσαλονίκη 2012, 25-51.

3. Τη συγκεκριμένη πληροφορία τη λαμβάνουμε από σχετική έγγραφη αναφορά που βρίσκεται μέσα στο κείμενο του εισιτηρίου και του εγγυητικού εγγράφου που έλαβε ο νεαρός Εμμανουήλ για την εγγραφή του στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Βλ. σχετικά, Μεταλληνός Γεώργιος - Καλογεροπούλου-Μεταλληνού Βαρβάρα, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Β', 378, 428-429, 535, 581-583, 668-669. Των ιδίων, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, Θεολογικής Σχολής της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. *Σχολαρχία Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου (Τυπάλδου-Ιακωβάτου) 1844-1864*. Τόμος Δ'. *Γράμματα καθηγητών, διδασκάλων και μαθητών προς τον Σχολάρχη. Γράμματα ιδιωτών και απαντήσεις του Σχολάρχη*, Αθήνα 2006, 249. Των ιδίων, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Ε', 137, 142, 261, 382.

4. Στο κείμενο του εισιτηρίου και του εγγυητικού εγγράφου που έλαβε για την εγγραφή του στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, το έτος 1848, αξιοσημείωτο αποτελεί ότι ο Εμμανουήλ αναφέρεται με το οικογενειακό επίθετο Μιχαήλου και με το τοπωνυμικό επίθετο Θεραπειανός. Βλ. σχετικά, Μεταλληνός - Καλογεροπούλου, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Β', 668-669.

κουστό επίθετο Χρυσολωράς⁵, το οποίο φαίνεται ότι το έλαβε από τον πρώτο σχολάρχη της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης και μητροπολίτη Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνο Τυπάλδο (1795-1867)⁶, όπως συνηθιζόταν εκείνη την εποχή, ενώ παράλληλα συναντάται και με το επίθετο Μιχαηλίδης⁷, με το οποίο γνωρίζουμε ότι αναφέρεται καθ' όλη τη διάρκεια του βίου και της δράσης του.

Ο νεαρός Εμμανουήλ, αφού ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του⁸, εγγράφηκε στις 25 Αυγούστου του έτους 1848⁹ στη Θεολογική

5. Ο νεαρός Εμμανουήλ σε επίσημα έγγραφα της Θεολογικής της Χάλκης, καθώς και στον κατάλογο των αποφοίτων της ίδιας σχολής αναφέρεται με το συγκεκριμένο επίθετο. Πιθανότατα, ο σχολάρχης Κωνσταντίνος Τυπάλδος του έδωσε το συγκεκριμένο επίθετο προς τιμήν του σημαντικού και ξακουστού Βυζαντινού λογίου, συγγραφέα και πρωτεργάτη της διάδοσης της ελληνικής παιδείας και γραμματείας στο γεωγραφικό χώρο της Ιταλίας, Εμμανουήλ ή αλλιώς Μανουήλ Χρυσολωρά (1355-1415), ο οποίος καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη. Βλ. σχετικά, Μεταλληνός - Καλογεροπούλου, *Αρχαίον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Β', 378, 428-429, 535, 581-583. Των ιδίων, *Αρχαίον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Δ', 249. Των ιδίων, *Αρχαίον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Ε', 133, 137, 142, 170-171, 263-264, 381-382, 387. Ανώνυμος, «Θεολογική Σχολή της Χάλκης», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 47 (13.11.1899), 438. Μέξης Απόστολος, *Η εν Χάλκη Ιερά Θεολογική Σχολή: Ιστορικά σημειώματα (1844-1935)*, εν Κωνσταντινουπόλει 1935, 201. Σταυρίδης Βασίλειος, *Η Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης*, Θεσσαλονίκη 19882, 252.

6. Για τον Κωνσταντίνο Τυπάλδο, βλ. ενδεικτικά, Γώγος Γρηγόριος (Αρχιμανδριτής του Οικουμενικού Πατριαρχικού Θρόνου), *Ο αοίδιμος μητροπολίτης Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνος ο Τυπάλδος*, εν Αθήναις, 1868.

7. Το επίθετο Μιχαηλίδης αναφέρεται σε επίσημα έγγραφα της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης που αφορούσαν τον τότε νεαρό σπουδαστή. Αξίζει να αναφερθεί ότι μετά την επιτυχή αποφοίτησή του από την Θεολογική Σχολή της Χάλκης, και ειδικότερα κατά τη χρονική περίοδο που διέμεινε στην Αθήνα, στην Αδριανούπολη και στην Κωνσταντινούπολη, αναφέρεται αποκλειστικά με το οικογενειακό του επίθετο Μιχαηλίδης. Το ίδιο συμβαίνει και κατά τη χρονική περίοδο που διετέλεσε μητροπολίτης Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου (1879-1896), όπως θα αναφέρουμε διεξοδικά σε επόμενες μελέτες μας, οι οποίες θα αφορούν την πολύπτυχη δράση του κατά τη χρονική περίοδο που διετέλεσε μητροπολίτης της προαναφερθείσας εκκλησιαστικής επαρχίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

8. Ανώνυμος, «Ο μητροπολίτης Δράμας Γερμανός Μιχαηλίδης (Νεκρολογία)», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 22 (26.7.1896), 178.

9. Τη συγκεκριμένη ημερομηνία τη γνωρίζουμε από το εισιτήριο και το εγγυητικό του Εμμανουήλ, τα οποία κατατέθηκαν στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Αξιοσημείωτο αποτελεί ότι ο νεαρός Εμμανουήλ αναφέρεται με το οικογενειακό επίθετο Μιχαήλου και με το τοπωνυμικό επίθετο Θεραπειανός μέσα στο κείμενο του εισιτηρίου και του εγγυητικού εγγράφου που έλαβε για την εγγραφή του στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Ειδικότερα, μέσα στο κείμενο του εισιτηρίου διαβάζουμε ότι οι τότε έφοροι της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, ο μητροπολίτης Εφέσου Άνθιμος (1845-1853), ο μητροπολίτης Κυζίκου Ιωακείμ (1845-1860) και ο μητροπολίτης Νικομηδείας Διονύσιος (1840-1877) ανακοίνωσαν στον τότε Σχολάρχη Κωνσταντίνο Τυπάλδο (1844-1864), ότι μπορεί να αποδεχθεί και να κατατάξει στη χορεία των μαθητών τον Εμμανουήλ Μιχαήλου.

Σχολή της Χάλκης¹⁰. Εκείνη τη χρονική περίοδο τη θέση του σχολάρχη κατείχε ο Κωνσταντίνος Τυπάλδος (1795-1867)¹¹, ένας λόγιος και χαρισματικός κληρικός του Οικουμενικού Πατριαρχείου που διηύθυνε την προαναφερθείσα σχολή για δύο ολόκληρες δεκαετίες (1844-1864).

Για την περίοδο της φοίτησης και της δράσης του νεαρού Εμμανουήλ στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, ενδιαφέρουσες και μοναδικές πληρο-

Αντίστοιχα, στο εγγυητικό έγγραφο, το οποίο φαίνεται και αυτό να συντάχθηκε στις 25 Αυγούστου του ίδιου έτους από τον τότε μητροπολίτη Γάνου και Χώρας (1848-1853), μετέπειτα μητροπολίτη Αδριανουπόλεως (1853-1873), και αργότερα μητροπολίτη Σηλυβρίας (1877-1881) Κύριλλο Κυριακίδη ή Βοτοσιάδη, διαβάζουμε ότι ο μητροπολίτης Δέρκων Νεόφυτος (1842-1853), ο οποίος προηγουμένως είχε διατελέσει μητροπολίτης Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου (1835-1842), εγγυήθηκε για τον σπουδαστή Εμμανουήλ Μιχαήλου. Ο Νεόφυτος τόνιζε χαρακτηριστικά, ότι ο Εμμανουήλ υποχρεούταν να τηρήσει όλες τις υποχρεώσεις του, σύμφωνα με τον ισχύοντα κανονισμό της Θεολογικής Σχολής. Επιπρόσθετα, ο μητροπολίτης Νεόφυτος συμπλήρωνε ότι σε περίπτωση αποπομπής του μαθητή ή αλλιώς σε περίπτωση που ο νεαρός Εμμανουήλ ήθελε να αποχωρήσει από τη συγκεκριμένη σχολή πριν ολοκληρώσει τις σπουδές του, θα κατέβαλλε σχετική αποζημίωση για τη γενικότερη δαπάνη. Επιπλέον, στο τέλος του κειμένου του εγγυητικού εγγράφου ακολουθεί και μια ιδιόχειρη προσθήκη, όπου τονίζεται ότι σε περίπτωση που αποβιώσει ο μητροπολίτης Δέρκων Νεόφυτος Βεγλερής (1842-1853), εγγυητής του νεαρού Εμμανουήλ θα αναλάμβανε ο μητροπολίτης Κύριλλος Κυριακίδης ή Βοτοσιάδης. Για το εισιτήριο και το εγγυητικό του νεαρού σπουδαστή Εμμανουήλ, βλ. σχετικά, Μεταλληνός - Καλογεροπούλου, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Β', 668-669.

10. Η Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης ιδρύθηκε το έτος 1844 από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Γερμανό Δ' (1842-1845, 1852-1853), ο οποίος προηγουμένως είχε διατελέσει μητροπολίτης Βιδύνης (1826-1830), Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου (1831-1835) και Δέρκων (1835-1842). Ήταν η κύρια Θεολογική Σχολή του Οικουμενικού Πατριαρχείου μέχρι το έτος 1971, όταν σταμάτησε η λειτουργία της με απόφαση των τότε τουρκικών πολιτικών αρχών. Για τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, βλ. ενδεικτικά, Μέξης Απόστολος, *ο.π.* Σταυρίδης Βασίλειος, *ο.π.* Του ιδίου, *Η Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης: Συμπλήρωμα 1985-2000*, Θεσσαλονίκη 2001.

11. Για τη χρονική περίοδο που διετέλεσε σχολάρχης στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, ο μητροπολίτης Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνος Τυπάλδος, βλ. Μεταλληνός Γεώργιος - Καλογεροπούλου-Μεταλληνού Βαρβάρα, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, Θεολογικής Σχολής της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. Σχολαρχία Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου (Τυπάλδου-Ιακωβάτου) 1844-1864*. Τόμος Α'. *Γράμματα Πατριαρχικά και απαντήσεις της Σχολαρχίας*, Αθήνα 2003. Των ιδίων, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, Θεολογικής Σχολής της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. Σχολαρχία Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου (Τυπάλδου-Ιακωβάτου) 1844-1864*. Τόμος Β'. *Γράμματα της Εφορείας, Εισιτήρια και εγγυητικά και ιατρικά βεβαιώσεις*, Αθήνα 2004. Των ιδίων, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, Θεολογικής Σχολής της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. Σχολαρχία Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου (Τυπάλδου-Ιακωβάτου) 1844-1864*. Τόμος Γ'. *Γράμματα επισκοπικά προς τον Σχολάρχη και απαντήσεις του Σχολάρχη*, Αθήνα 2004. Των ιδίων, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, Τόμος Δ'. Των ιδίων, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, Τόμος Ε'.

φορίες λαμβάνουμε από τα διασωθέντα αρχεία και έγγραφα του συγκεκριμένου ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, τα οποία διαφωτίζουν άγνωστα και σημαντικά γεγονότα που σχετίζονται με το πρόσωπο του νεαρού σπουδαστή.

Ειδικότερα, στις 23 Ιουλίου 1850¹², ο σχολάρχης Κωνσταντίνος Τυπάλδος διαβίβασε μια αίτηση των σπουδαστών Εμμανουήλ Χρυσολωρά και ιεροδιακόνου Μελετίου¹³ προς την εφορία της σχολής¹⁴. Σύμφωνα με το κείμενο της αίτησης, οι δύο σπουδαστές αιτήθηκαν να τους δοθεί σχετική άδεια για να ταξιδέψουν στην εκκλησιαστική επαρχία Γάνου και Χώρας¹⁵ στην Ανατολική Θράκη, ώστε να επισκεφθούν τον πνευματικό τους πατέρα, τον τότε μητροπολίτη Γάνου και Χώρας Κύριλλο Κυριακίδη ή αλλιώς Βοτοσιάδη (1848-1853)¹⁶. Τρεις ημέρες αρ-

12. Μεταλληνός - Καλογεροπούλου, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Β', 535.

13. Ο ιεροδιάκονος Μελέτιος φαίνεται ότι είχε εισέλθει για σπουδές στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης στις 21 Αυγούστου 1847. Εγγυητής και προστάτης του ιεροδιακόνου Νεοφύτου ήταν ο τότε μητροπολίτης Σβορνικίου Κύριλλος Κυριακίδης ή αλλιώς Βοτοσιάδης (1837-1848). Βλ. σχετικά, Μεταλληνός - Καλογεροπούλου, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Β', 664.

14. Μεταλληνός - Καλογεροπούλου, *ό.π.*, τόμος Β', 535.

15. Για τη μητρόπολη Γάνου και Χώρας, βλ. σχετικά, Κζούνια Σμαρώ, *Μητρόπολη Γάνου και Χώρας της Ανατολικής Θράκης*, Θεσσαλονίκη 2005.

16. Για τον μητροπολίτη Κύριλλο Κυριακίδη ή αλλιώς Βοτοσιάδη, βλ. σχετικά, Τσακόπουλος Αμιλιανός, «Επισκοπικοί κατάλογοι κατά τους κώδικας των υπομνημάτων του Αρχιεπισκοπικού του Οικουμενικού Πατριαρχείου», *Ορθοδοξία* 32 (1957), 91, 320, 329· *Ορθοδοξία* 33 (1958), 22, 33, 159. Σταυρίδης, *Επισκοπικοί κατάλογοι*, 273, 290, 297, 324-325, 333, 341. Του ιδίου, *Επισκοπική ιστορία*, 210. Δράκος Ευστρατίος, «Αρχιερείς τριών Θρακικών επαρχιών», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 28 (11.7.1890), 220. Του ιδίου, *Τα Θρακικά ήτοι διάλεξις περί των εκκλησιαστικών επαρχιών Σηλυβρίας, Γάνου και Χώρας, Μετρών και Αθύρων, Μυριοφύτου και Περιστάσεως, Καλλιπόλεως και Μαδύτου*, τεύχος Α', Αθήνησιν 1892, 55. Γεδεών Μανουήλ, *Μνήμη Γανοχώρων*, εν Κωνσταντινουπόλει 1913, 99. Γερμανός Μητροπολίτης Σάρδεων, «Επισκοπικοί κατάλογοι των επαρχιών της Ανατολικής και Δυτικής Θράκης. (Από της αλώσεως γενικώς, αλλ' ιδίως από του ΙΖ' αιώνος και εξής)», *Θρακικά* 6 (1935), 61. Σταμούλης Μιλτιάδης, «Συμβολή εις την ιστορίαν των Εκκλησιών της Θράκης», *Θρακικά* 14 (1940), 101. Πατρινέλης Χρήστος, «Γανοχώρων, Μητρόπολις», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 4 (1964), 232. Γερμίδης Άγγελος, «Τα Γανόχωρα της Ανατολικής Θράκης», *Θρακικά* 46 (1972-1973), 272. Κζούνια, *Μητρόπολη*, 358, 378. Τσιανικλίδης Δημήτριος, *Η Μητρόπολις και ο Ελληνισμός της Σηλυβρίας*, Δράμα 2019, 41-42. Γεδεών Μανουήλ, *Μνεία των προ εμού: 1800-1863-1913*, εν Αθήναις 1936, 72-73. Αγιαννίτου Δήμητρα, Η Ουνία στο βιλαέτιο Αδριανουπόλεως κατά το β' μισό του 19^{ου} αι. Ιστορική προσέγγιση, (μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονίκη 1998, 8-9, 11, 15, 33, 46, 58, 91. Επίσης, σημαντικές πληροφορίες για τον βίο και τη δράση του μακαριστού ιεράρχη αναφέρονται στον επικείμενο λόγο που εκφώνησε στην κηδεία του ο Μανουήλ Γεδεών. Για τον επικείμενο λόγο του Μανουήλ Γεδεών, βλ. Καλλιάρων Βασίλειος, *Εκκλησιαστική Επιθεώρησις, είτε Συλ-*

γότερα, δηλαδή στις 26 Ιουλίου του έτους 1850¹⁷, σε γράμμα της εφορίας προς τον σχολάρχη πληροφορούμαστε ότι ο Εμμανουήλ Χρυσολωράς και ο ιεροδιάκονος Μελέτιος έλαβαν τελικά την σχετική άδεια, για να ταξιδέψουν και να εγκατασταθούν στη μητρόπολη Γάνου και Χώρας για χρονικό διάστημα είκοσι ημερών.

Εντωμεταξύ, ο σχολάρχης Κωνσταντίνος Τυπάλδος έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα και σημασία στο κήρυγμα του Θείου Λόγου και στην επαρκή άσκηση των μαθητών στην Ομιλητική, κάτι το οποίο αναφερόταν ρητά και στον κανονισμό της σχολής που συντάχθηκε το έτος 1845¹⁸. Το έτος 1853, δηλαδή κατά τη χρονική περίοδο της φοίτησης του Εμμανουήλ στο πέμπτο έτος του προγράμματος σπουδών, εκδόθηκε νέος κανονισμός, όπου ορίστηκε ότι οι ομιλίες και τα κηρύγματα θα πραγματοποιούνταν όχι μόνο στον άμβωνα του ιερού ναού της σχολής αλλά και σε διάφορους ναούς της Κωνσταντινούπολης, με την παρουσία ενίοτε και του εκάστοτε Οικουμενικού Πατριάρχη¹⁹.

Ο νεαρός Εμμανουήλ, αρχικά ως λαϊκός και στη συνέχεια ως διάκονος, φαίνεται να εκφώνησε διάφορες ομιλίες και κηρύγματα κατά τη χρονική περίοδο που φοίτησε στην εν λόγω σχολή. Ειδικότερα, στις 25 Ιανουαρίου 1854²⁰, ο Εμμανουήλ φαίνεται να εκφώνησε εγκωμιαστικό λόγο για τον Άγιο Γεώργιο τον Μεγαλομάρτυρα και Τροπαιοφόρο. Μετά από μερικούς μήνες, στις 26 Δεκεμβρίου 1854²¹, δηλαδή την Κυριακή μετά την εορτή της γέννησης του Ιησού Χριστού, ο Εμμανουήλ κλήθηκε και πάλι να εκφωνήσει σχετικό πανηγυρικό κήρυγμα.

Στις 19 Ιανουαρίου 1855²² πληροφορούμαστε ότι η εφορία της σχολής ενημέρωσε με γράμμα τον σχολάρχη για την επικείμενη χειροτονία του Εμμανουήλ στον πρώτο βαθμό της ιερωσύνης και ζήτησε τη σχετική αίτηση του σχολάρχη για να εκδοθεί η σχετική πατριαρχική πράξη.

Στη συνέχεια, στις 21 Ιανουαρίου 1855²³, ο σχολάρχης σε απάντηση που απέστειλε προς την εφορία της σχολής, ανέφερε την επιθυμία του τελειόφοιτου σπουδαστή Εμμανουήλ Χρυσολωρά, ο οποίος βρισκόταν υπό την πνευματική προστασία και κηδεμονία του μητροπολίτη

λογή των από της παραιτήσεως του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου ΣΤ' εκδομένων επισήμων Εκκλησιαστικών εγγράφων και πράξεων, τόμος 3 (Περίοδος Δ'), εν Κωνσταντινουπόλει 1881, 269-273.

17. Μεταλληνός - Καλογεροπούλου, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Β', 378.

18. *Ο.π.*, τόμος Ε', 129.

19. *Ο.π.*, 129-130.

20. *Ο.π.*, τόμος Ε', 142, 381-382.

21. *Ο.π.*, τόμος Ε', 137, 260-261.

22. *Ο.π.*, τόμος Β', 428.

23. *Ο.π.*, τόμος Β', 581.

Αδριανουπόλεως Κυρίλλου Κυριακίδη ή αλλιώς Βοτοσιάδη (1853-1873), να χειροτονηθεί διάκονος. Παράλληλα, στο ίδιο γράμμα τονιζόταν ότι ο σχολάρχης έλαβε την πνευματική άδεια του ιερομονάχου Ιακώβου, ο οποίος φέρεται να ήταν ο πνευματικός πατέρας του Εμμανουήλ, ενώ κλείνοντας το γράμμα του ο σχολάρχης, πρόσθεσε ότι το μόνο που περίμενε ήταν η πατριαρχική έγκριση της επικείμενης χειροτονίας²⁴.

Στις 26 Ιανουαρίου 1855²⁵ οι έφοροι της σχολής ενημέρωσαν με σχετικό γράμμα τον σχολάρχη, ότι ενημερώθηκαν για τη σχετική αίτηση που αφορούσε την επικείμενη χειροτονία του σπουδαστή Εμμανουήλ Χρυσολωρά και περίμεναν τη σχετική κανονική πατριαρχική έγκριση.

Δύο ημέρες αργότερα, στις 28 Ιανουαρίου 1855²⁶, ο Κωνσταντίνος Τυπάλδος σε γράμμα του προς την εφορία της σχολής τόνιζε ότι έλαβε την έκδοση της χειροτονίας του μαθητή Εμμανουήλ Χρυσολωρά. Όπως έγραφε χαρακτηριστικά: «*Εὐσεβάστως ἔλαβον τὴν ἀπὸ τῆς κς' τοῦ λήγοντος μηνός ὑμετέραν ἐπιστολήν, ἔνθα περικλειομένη ἐστάλη μοι ἡ ἔκδοσις τῆς χειροτονίας τοῦ μαθητοῦ Ἐμμανουήλ Χρυσολωρά*»²⁷. Επίσης, αξιοσημείωτο γεγονός αποτελεί ότι την ίδια ημέρα, σε διαφορετικό γράμμα που απέστειλε προς την εφορία της σχολής ο Κωνσταντίνος Τυπάλδος ανακοίνωσε και το όνομα του Εμμανουήλ μεταξύ των οκτώ μαθητών, που επιλέχθηκαν για να κηρύξουν σε διάφορους ναούς της Κωνσταντινούπολης κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Τεσσαρακοστής²⁸.

Στη συνέχεια, στις 31 Ιανουαρίου 1855²⁹, ο Νικόδημος Κωνσταντινίδης, ο επονομαζόμενος και ως Τενέδιος³⁰, πληροφόρησε τον σχολάρχη ότι ο μητροπολίτης Κύριλλος εξέφραζε τις ιδιαίτερες ευχαριστίες και την ευγνωμοσύνη του, διότι ο Κωνσταντίνος δέχθηκε να χειροτονήσει τον Εμμανουήλ στον πρώτο βαθμό της ιερωσύνης. Παράλληλα, στο ίδιο γράμμα ο Νικόδημος τόνιζε ότι αποτελούσε ιδιαίτερη επιθυμία του μητροπολίτη Κυρίλλου, ο νεαρός Εμμανουήλ να λάβει το όνομα Γερμανός.

24. Ο.π., 581.

25. Ο.π., τόμος Β', 429.

26. Ο.π., τόμος Β', 583.

27. Ο.π., 583.

28. Ο.π., τόμος Β', 581-582.

29. Ο.π., τόμος Δ', 249.

30. Για τον Νικόδημο Κωνσταντινίδη, βλ. σχετικά, Μεταλληνός - Καλογεροπούλου, *Αρχεῖον τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης*, τόμος Δ', 158, 236, 283, 231, 249. Φοῖβος Κ., «Περὶ Ἀδριανουπόλεως», *Πανδώρα* 13 φ. 293 (1.6.1862), 110. Τσακόπουλος Αμιλιανός, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Ορθοδοξία* 32 (1957), 468· *Ορθοδοξία* 33 (1958), 16, 166. Σταυρίδης, *Επισκοπικοί κατάλογοι*, 305-306, 320, 347. Του ιδίου, *Επισκοπική ιστορία*, 242. Επίσης, βλ. <https://web.archive.org/web/20131211003548/http://users.otenet.gr/Tened0s/DiakekrimenoιTenedioi10.htm> (Ανακτήθηκε στις 14-2-2022).

Τελικά, στις 13 Φεβρουαρίου 1855³¹, ο Εμμανουήλ χειροτονήθηκε διάκονος στην Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή της Αγίας Τριάδος στη Χάλκη από τον σχολάρχη και μητροπολίτη Κωνσταντίνο Τυπάλδο. Εκείνη την ημέρα ο νέος διάκονος έλαβε το όνομα Γερμανός, σύμφωνα με την υπόδειξη του μητροπολίτη Κυριίλλου, ενώ κατά τη διάρκεια της ακολουθίας ο Γερμανός φαίνεται να εκφώνησε και ιδιαίτερο προσφώνημα απευθυνόμενος προς τον παρευρισκόμενο αρχιερέα Κωνσταντίνο Τυπάλδο.

Περίπου ένα μήνα αργότερα, στις 5 Μαρτίου³² και στις 25 Μαρτίου 1855³³, ο Γερμανός φαίνεται να εκφώνησε σχετικούς λόγους και ομιλίες που αφορούσαν διάφορες πτυχές της χριστιανικής ζωής και αναφέρονταν στο θρησκευτικό εορτολόγιο εκείνης της περιόδου.

Μετά από την πολύχρονη και υψηλή θεολογική κατάρτιση που έλαβε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, πάντοτε υπό τη καθοδήγηση του σχολάρχη Κωνσταντίνου Τυπάλδου και των άλλων αξιόλογων καθηγητών, ο διάκονος Γερμανός αποφοίτησε ως αριστούχος το έτος 1855³⁴, και ακολούθως μετέβη στην Αδριανούπολη, όπου στη συνέχεια υπηρέτησε ως αρχιδιάκονος, ιεροκήρυκας³⁵ και καθηγητής των ιερών μαθημάτων στην ελληνική σχολή της προαναφερθείσας πόλης, κοντά στον πνευμα-

31. Μεταλληνός - Καλογεροπούλου, *Αρχαίον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Ε', 133, 170-171.

32. Ο.π., τόμος Ε', 137, 263-264.

33. Ο.π., τόμος Ε', 142, 387.

34. Μιχαηλίδης, *Εκκλησιαστικοί λόγοι*, α'. Ανώνυμος, «Θεολογική Σχολή της Χάλκης», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 47 (13.11.1899), 438. Μέξης, *Η εν Χάλκη*, 201. Σταυρίδης, *Θεολογική Σχολή*, 252. Μεταλληνός - Καλογεροπούλου, *Αρχαίον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Δ', 249. Μεταλληνός - Καλογεροπούλου, *Αρχαίον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, τόμος Ε', 171, 261, 264, 282, 387. Αψηλίδης, *Η εκπαίδευση*, 218.

35. Αξιοσημείωτο αποτελεί ότι διάφορες ομιλίες και κηρύγματα που εκφώνησε ο Γερμανός ως σπουδαστής στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, αλλά και ως ιεροκήρυκας στην Αδριανούπολη εκδόθηκαν το έτος 1898, δηλαδή δύο χρόνια μετά την πρόωγη και ξαφνική εκδημία του. Επίσης, στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο εμπεριέχεται μια επιστημονική πραγματεία, καθώς και τέσσερεις θρησκευτικές ωδές που φαίνεται να είχε συγγράψει και δημοσιεύσει ο Γερμανός. Το εγχειρίδιο τυπώθηκε στο τυπογραφείο του Κ. Ζιβίδου στην Κωνσταντινούπολη, ενώ την επιμέλεια της έκδοσης ανέλαβαν ο Δημοσθένης Παπαϊωάννου Κωσταρίδης και ο Αλέξανδρος Δ. Εμμανουηλίδης. Στον πρόλογο του συγκεκριμένου εγχειριδίου τονίζουν χαρακτηριστικά οι δύο επιμελητές της έκδοσης: «*Εχοντες υπ' ὄψει τὴν μεγίστην ὠφέλειαν, ἣν παρέχομεν παντὶ τῷ χριστιανικῷ πληρώματι, καὶ ὑπὸ λογίων, σεβαστῶν καὶ ἐπαϊόντων φίλων προτραπέυτες, προέβημεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν διασωθέντων καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου περισυλλεχθέντων Ἐκκλησιαστικῶν Λόγων τοῦ ἀοιδίμου κυροῦ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ, Μητροπολίτου Δράμας, οἵτινες, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐκφωνηθέντες ὑπ' αὐτοῦ, ἀποτελοῦσιν ἔργον πολλοῦ λόγου ἄξιον καὶ ἐφάμιλλον πρὸς τὰ ὀλίγιστα παρ' ἡμῖν τοιαῦτα βιβλία*». Βλ. σχετικά, Μιχαηλίδης, *Εκκλησιαστικοί λόγοι*, α'.

τικό του πατέρα και προστάτη μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Κύριλλο Κυριακίδη ή αλλιώς Βοτοσιάδη (1853-1873).

Το έτος 1862, σε τέσσερα διαφορετικά τεύχη του περιοδικού *Πανδώρα* περιγράφονταν αναλυτικά η εκκλησιαστική και εκπαιδευτική κατάσταση που επικρατούσε στην Αδριανούπολη κυρίως στα μέσα του έτους 1858³⁶, δηλαδή λίγα χρόνια μετά την άφιξη του Γερμανού. Στη συγκεκριμένη περιγραφή, ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο πρόσωπο και τη δράση του Γερμανού. Όπως διαβάζουμε χαρακτηριστικά: «*Τερείς καθ' ὅλην τὴν Ἐπαρχίαν τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπάρχουσι περὶ τοὺς διακοσίους πενήκοντα ἐντὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπάρχουσι 37, ὧν οἱ μὲν 23 εἰσὶν ἔγγαμοι μετ' ἄλλων 10 ἀγάμων, ἔχοντες καὶ ἐνορίας, οἱ δὲ 4 Ἱερομόναχοι Καλόγηροι μετοχίων καὶ ταξιδιωτῶν Ἱεροκήρυκες οὐδαμοῦ τῆς ἐπαρχίας ὑπάρχουσι. Πρῶτος Ἱεροκήρυξ ἐνταῦθα προσεκληθῆ ὑπὸ τοῦ πρώην Ἀδριανουπόλεως Γερασίμου ὁ Νικόδημος Τενέδιος χρηματίσας καὶ Ἱεροδιδάσκαλος ἐπὶ τετραετίαν ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου 1851 μέχρι τέλους Αὐγούστου τοῦ 1854 ἐν τῇ Ἑλληνικῇ σχολῇ. Πρότινων ὅμως ἐτῶν περιήρχοντο κατὰ καιροὺς Ἱεροκήρυκὲς τινες ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀποστελλόμενοι, ἢ οἴκοθεν ὁρμώμενοι, καὶ ἐκήρυττον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν λαὸν, ὡς καὶ οἱ προκάτοχοι Ἀρχιερεῖς τοῦ πρώην Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ νῦν Κυρίλλου αὐτοπροσώπως ἐκήρυττον, ὅπερ συνέβαλλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τῶν τε Ἱερέων καὶ τῶν λαϊκῶν ἀλλ' αὐτὸ ἤδη διέλιπε, καὶ ἐντὸς τῆς ἀπὸ 311 χωρίων συγκεκλιμένης εὐρυχώρου ταύτης ἐπαρχίας οὐδεὶς ὑπάρχει. Ὁ νῦν Ἱεροδιδάσκαλος τῆς Ἀδριανουπόλεως Γερμανὸς Μιχαηλίδης διδάσκει μὲν ἐνίοτε, οὐχὶ ὅμως μὲ τὴν πατριωτικὴν ἐκείνην ἔφεσιν, τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν στωμυλίαν τοῦ διαληφθέντος Νικοδήμου»³⁷.*

Ακολουθῶς, το έτος 1864³⁸, με τη στήριξη και την προτροπή του

36. Για τη συγκεκριμένη περιγραφή της Αδριανούπολης και της περιοχής της, βλ. Φοίβος Κ., «Περί Αδριανουπόλεως», *Πανδώρα* 13 φυλλάδιο 291 (1.5.1862), 68-72. Φοίβος Κ., «Περί Αδριανουπόλεως», *Πανδώρα* 13 φ. 292 (15.5.1862), 93-96. Φοίβος Κ., «Περί Αδριανουπόλεως», *Πανδώρα* 13 φ. 293 (1.6.1862), 108-112. Φοίβος Κ., «Περί Αδριανουπόλεως», *Πανδώρα* 13 φ. 295 (1.7.1862), 150-154.

37. Φοίβος Κ., «Περί Αδριανουπόλεως», *Πανδώρα* 13 φ. 293 (1.6.1862), 110.

38. Μιχαηλίδης, *Εκκλησιαστικοί λόγοι*, σελ. α'. Αψηλίδης, *Η εκπαίδευση*, 218. Ο Δημοσθένης Παπαϊωάννου Κωσταρίδης και ο Αλέξανδρος Δ. Εμμανουηλίδης αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι ο Γερμανός διέμεινε για τέσσερα ολόκληρα χρόνια στην Αθήνα. Αντίθετα, ο Μανουήλ Γεδεών τονίζει ότι ο Γερμανός αναχώρησε για σπουδές στην Αθήνα το έτος 1865 και παρέμεινε στην Αθήνα μόνο για δύο χρόνια. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά για το πρόσωπο του Γερμανού: «*Ἀληθμόνητοι θὰ μείνωσιν εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων, ἐκ τῶν μετὰ τὸν Ἀγαθάγγελον μητροπολιτῶν Δράμας ὁ τελευταῖος Φιλίππων-Δράμας-Ζιχνῶν καὶ Νευροκόπου Γερμανὸς Μιχαηλίδης, τελειόφοιτος τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς, σπουδᾶσας ὕστερον (1865 καὶ 1866) ἐν Ἀθήναις, ὅπου καὶ ἔλαβε μέρος, ὡς ἔλεγε μοι, εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασοῦ.*

μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Κυρίλλου, ο οποίος του κάλυψε όλες τις απαραίτητες δαπάνες, ο Γερμανός εγγράφηκε στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών³⁹, για να παρακολουθήσει μαθήματα Μαθηματικών, Φυσικής και Φιλοσοφίας.

Στα μέσα του έτους 1867, ο Γερμανός εμφανίζεται να συμμετέχει στις πολυπληθείς συνεδριάσεις και στις πολύπτυχες δράσεις του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού ως έκτακτο μέλος⁴⁰. Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται να συμμετείχε ως ομιλητής σε ειδική συνεδρίαση του συλλόγου με θέμα εισήγησης: «*ἐπεισόδιον τῶν τελευταίων ἡμερῶν Γρηγορίου τοῦ Ε΄*»⁴¹. Επιπρόσθετα, την ίδια χρονική περίοδο, ο Γερμανός φαίνεται να δώρισε πολύτιμα είδη οστράκων και θειούχου μολύβδου στο μουσείο που στεγαζόταν στις εγκαταστάσεις του συλλόγου⁴². Έτσι, κατά την περίοδο της διαμονής του στην Αθήνα, εκτός από τις τακτικές παρακολουθήσεις των μαθημάτων στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών, συμμετείχε παράλληλα και ως εγγεγραμμένο μέλος στο Φιλολογικό Σύλλογο Παρνασσού, ιδιότητα που συνέχισε να κατέχει καθ' όλη την διάρκεια του βίου του⁴³.

Μετά από την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών του, στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών, επέστρεψε και πάλι στη θρακική πόλη της Αδριανούπολης και διέμεινε πλησίον του μητροπολίτη Κυρίλλου μέχρι και το έτος 1873⁴⁴, οπότε απομακρύνθηκε από τον μητροπολιτικό θρόνο

³⁹Υπάρχουσιν έκδεδομένοι λόγοι τινές ἐκκλησιαστικοὶ τοῦ Γερμανοῦ Μιχαηλίδου, γενομένοι ἐπὶ δεκαπέντε σχεδὸν ἔτη ἱεροκήρυκος ἐν Ἀδριανουπόλει μέχρι μαΐου 1873. Διετέλεσε μητροπολίτης Δράμας ἐπὶ ἔτη δεκαεπτὰ (1879-1896)». Βλ. σχετικὰ, Γεδεών, *Πατριαρχικαὶ Εφημερίδες*, 170-171. Για τη συγκεκριμένη αναφορά, βλ. επίσης, Κοντός, *Αλιστράτη*, 222-223. Χατζόπουλος, *Αλιστράτη*, 75, 82. Μπάκας, *Εκκλησία και ελληνικό κράτος*, 147. Πασχαλίδης - Φαράκλας, *Κώδικας Τσατάλιζας*, 123.

³⁹ Για το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, βλ. ενδεικτικά, Γαβρογλου Κώστας - Καραμανωλάκης Βαγγέλης - Μπάρκουλα Χάϊδω, *Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και η ιστορία του (1837-1937)*, Ηράκλειο Κρήτης 2014.

⁴⁰ Βοβολίνης Κωνσταντίνος, *Το χρονικόν του "Παρνασσού" (1865-1950)*, Αθήναι 1951, 22.

⁴¹ Βοβολίνης, *Χρονικόν*, 22.

⁴² Ο.π., 24.

⁴³ Ο.π., 588.

⁴⁴ Μιχαηλίδης, *Εκκλησιαστικοὶ λόγοι*, σελ. α΄- β΄. Αψηλίδης, *Η εκπαίδευση*, 218. Ο Μανουήλ Γεδεών, ο οποίος συνδεόταν με φίλια με τον Γερμανό, αναφέρει ότι ο Γερμανός του παραχώρησε ένα μοναδικό πρακτικό από τον κώδικα της μητρόπολης Αδριανουπόλεως, που αφορούσε την ίδρυση ιερατικής σχολής από τον μητροπολίτη Δωρόθεο Πρώιο (1813-1821). Όπως τονίζει χαρακτηριστικά: «... τοῦτο δ' ὡς καὶ τὸ περὶ συστάσεως ἱερατικῆς σχολῆς πρακτικὸν μεταγράψας ἐπέδωκέ μοι πρὸ δεκαετίας ὁ νῦν τῆς Δράμας, ἐπ' ἀγαθῷ, κοσμῶν τὸν ἱερὸν θρόνον Γερμανὸς Μιχαηλίδης...». Βλ. σχετικὰ, Γεδεών Μανουήλ, *Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ακαδημίας: Ιστορικὰ εἰδήσεις περὶ τῆς Μεγάλῆς τοῦ Γένους Σχολῆς 1454-1830*, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀωπγ' [1883], 181.

της Αδριανούπολης ο πνευματικός του πατέρα⁴⁵.

Στη συνέχεια ο Γερμανός μετέβη στην Κωνσταντινούπολη και προσλήφθηκε στην Πατριαρχική Αυλή. Εκείνη τη χρονική περίοδο στον Οικουμενικό Θρόνο βρισκόταν ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Β' (1860-1863, 1873-1878)⁴⁶, ο οποίος εκτίμησε την ευρυμάθεια, το υψηλό μορφωτικό επίπεδο και τα ιδιαίτερα πνευματικά χαρίσματα του Γερμανού. Έτσι, ο Γερμανός υπηρέτησε αρχικά ως ιδιαίτερος γραμματέας⁴⁷ του Ιωακείμ Β' και στη συνέχεια διορίστηκε Δευτερεύων των Πατριαρχικών Διακόνων, ιδιότητα που κατείχε μέχρι και τον επάξιο διορισμό του στο αξίωμα του Μεγάλου Αρχidiaκόνου του Οικουμενικού Πατριαρχείου⁴⁸.

Παράλληλα, εκείνη τη χρονική περίοδο, εκτός από τις σημαντικές υπηρεσίες που φαίνεται να πρόσφερε στην Πατριαρχική Αυλή στο Φανάρι, ο Γερμανός φαίνεται να δραστηριοποιήθηκε και στο χώρο της σχολικής εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, το έτος 1875, με παρότρυνση και εντολή του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Β', ο Γερμανός ανέλαβε ως καθηγητής τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών στο Παρθεναγωγείο της Παλλάδος στην Κωνσταντινούπολη⁴⁹, ενώ κατά το

45. Μιχαηλίδης, *Εκκλησιαστικοί λόγοι*, σελ. α'.

46. Για τον βίο και τη δράση του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Β', βλ. ενδεικτικά, Γεδεών Μανουήλ, *Πατριαρχικοί Πίνακες: Ειδήσεις ιστορικά βιογραφικά περί των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως: από Ανδρέου του Πρωτοκλήτου μέχρι Ιωακείμ Γ' του από Θεσσαλονίκης 36-1884*, εν Κωνσταντινουπόλει [Σεπτ.1885-Οκτ.1890], 701-702, 706. Σταυρίδης Βασίλειος, *Οι Οικουμενικοί Πατριάρχαι, 1860-σήμερα*, Θεσσαλονίκη 1977, 89-135. Σταματόπουλος Δημήτριος, *Μεταρρύθμιση και Εκκοσμίκευση. Προς μια ανασύνθεση της ιστορίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου τον 19^ο αιώνα*, Αθήνα 2003, 144-225.

47. Στον τύπο της εποχής διαβάζουμε χαρακτηριστικά για την πρόσληψη του Γερμανού στην Πατριαρχική Αυλή: «Ἄντι τοῦ προαχθέντος εἰς τὴν μεγ. Πρωτοσυγκελλίαν κ. Καλλινίκου, προσελήφθη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὡς ἰδιαιτέρος γραμματεὺς τοῦ Πατριάρχου ὁ ἀρχidiaκόνος τοῦ πρ. Ἀδριανουπόλεως κ. Γερμανός Μιχαηλίδης, κληρικὸς μουσοτραφῆς καὶ συνετός». Βλ. σχετικά, Καλλίφρων Βασίλειος, *Εκκλησιαστική Επιθεώρησις, τόμος 1 (Περίοδος Γ')*, εν Κωνσταντινουπόλει 1874, 188. Αναφορὰ στο συγκεκριμένο δημοσίευμα γίνεται και στην αξιολογική μελέτη του σεβαστοῦ καθηγητῆ μας Ἰωάννη Μπάκα, βλ. σχετικά, Μπάκας, *Εκκλησία και ελληνικό κράτος*, 148.

48. Μιχαηλίδης, *Εκκλησιαστικοί λόγοι*, β'. Ανώνυμος, «Ο μητροπολίτης Δράμας Γερμανός Μιχαηλίδης (Νεκρολογία)», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 22 (26.7.1896), 178-179.

49. Σπετιώτου Ζαφείρω, «Ἐκθεσις. Αναγνωσθεῖσα κατὰ τὴν ἐναρξίν των ενιαυσίων ἐξετάσεων του Παρθεναγωγείου», *Ἐπετηρὶς τῆς εν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας «Ἡ Παλλάς» (1874-1876)*, εν Κωνσταντινουπόλει 1876, 28-29. Ειδικότερα, για το διορισμό του Γερμανού ως καθηγητῆ του μαθήματος των Θρησκευτικών στο Παρθεναγωγείο της Παλλάδος στην Κωνσταντινούπολη, διαβάζουμε τα εξής: «Ἐπινεύσει τοῦ οἴκου. Πατριάρχου, ὁ κ. Γερμανός Μιχαηλίδης, ἰδιαιτέρος γραμματεὺς τῆς Α. Π., ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ τῆς Παλλάδος». Βλ. σχετικά, Καλλίφρων Βασίλειος, *Εκκλησιαστική Επιθεώρησις, τόμος 2*

ίδιο χρονικό διάστημα, διακρίθηκε και ως ιεροκήρυκας σε διάφορους ιερούς ναούς της Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως⁵⁰, αποδεικνύοντας τη δαψιλή θεολογική κατάρτιση που διέθετε.

Για το πρόσωπο του Γερμανού πληροφορούμαστε δύο χρόνια αργότερα ότι συμμετείχε σε ειδική αντιπροσωπία για την παραλαβή της περιουσίας ενός αποθανόντα μητροπολίτη του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Πιο συγκεκριμένα, το έτος 1877 ο Γερμανός ως Μέγας Αρχιδιάκονος του Οικουμενικού Πατριαρχείου: «...ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας εἰς Βέρροϊαν... πρὸς παραλαβὴν τῆς περιουσίας τοῦ τότε συνοδικοῦ μέλους διατελοῦντος καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποβιώσαντος προέδρου Βερροΐας Βενεδίκτου⁵¹ (τοῦ ἀπὸ Πελαγονείας)...»⁵².

Μετά την αποβίωση του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Β΄ (5 Αυγούστου 1878), ο Γερμανός παρέμεινε στο αξίωμα του Μεγάλου Αρχidiaκόνου έως τις 25 Ιανουαρίου του έτους 1879⁵³, δηλαδή κατά τη χρο-

(Περίοδος Γ΄), εν Κωνσταντινουπόλει 1874, 166. Μπάκας, *Εκκλησία και ελληνικό κράτος*, 147.

50. Ανώνυμος, «Ο μητροπολίτης Δράμας Γερμανός Μιχαηλίδης (Νεκρολογία)», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 22 (26.7.1896), 178-179.

51. Για τον μητροπολίτη Βερροΐας Βενέδικτο, τον επονομαζόμενο και ως Βυζάντιο, βλ. ενδεικτικά, Τσακόπουλος Αμιλιανός, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Ορθοδοξία* 32 (1957), 179, 181, 186, 326, 329. *Ορθοδοξία* 33 (1958), 14, 34. Σταυρίδης, *Επισκοπικοί κατάλογοι*, 282-283, 287, 295, 297, 319, 334. Βουδούρης Αθανάσιος, *Επισκοπική προσωπογραφία της μητροπόλεως Βέροιας και Ναούσης κατά την περίοδο της οθωμανοκρατίας (1430-1912)*, (μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονίκη 2008, 26, 47-48, 50, 53, 56, 58, 100-101, 128, 148, 156.

52. Μιχαηλίδης, *Εκκλησιαστικοί λόγοι*, β΄.

53. Καλλίφρων Βασίλειος, *Εκκλησιαστική Επιθεώρησης, είτε Συλλογή των από της παραιτήσεως του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου ΣΤ΄ εκδεδομένων επισήμων Εκκλησιαστικών εγγράφων και πράξεων, τόμος 1* (Περίοδος Δ΄), εν Κωνσταντινουπόλει 1881, 126. Τσακόπουλος Αμιλιανός, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Ορθοδοξία* 33 (1958), 153. Σταυρίδης Βασίλειος, *Επισκοπικοί κατάλογοι κατά τους κώδικες των υπομνημάτων του Αρχιεπισκοπικού του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, [Αλεξανδρούπολη 2002], 337. Ανώνυμος, «Ο μητροπολίτης Δράμας Γερμανός Μιχαηλίδης (Νεκρολογία)», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 22 (26.7.1896), 178-179. Μιχαηλίδης, *Εκκλησιαστικοί λόγοι*, β΄. Janin Raymond, «Drama» (Δράμα), *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques* 14 (1960), 786. Κοντός, *Αλιστράτη*, 222, 224. Χατζόπουλος, *Αλιστράτη*, 40. Αψηλίδης, *Η εκπαίδευση*, 213. Πασχαλίδης - Φαράκλας, *Κώδικας Τσατάλτζας*, 123. Για αναφορά μόνο στο έτος της εκλογής του Γερμανού, βλ. Lemerle Paul, *Philippe et la Macedoine orientale a l'epoque chretienne et byzantine: Recherches d'histoire et d'archeologie*, Paris 1945, 280. Αναστασίου Ιωάννης, «Δράμας, Μητρόπολις», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 5 (1964), 221. Ατέσης Βασίλειος (Μητροπολίτης πρώην Λήμνου), *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερα*, εν Αθήναις 1975, 48, 285, 310. Πασχαλίδης Βασίλειος, *Η Δράμα 7000 χρόνια: Μελέτες για την πόλη και την περιοχή της. Προϊστορία-ιστορία-πολιτισμός*, Δράμα 1997, 236, 243. Κυράτσος Διονύσιος (Μητροπολίτης Δράμας), *Ιστορία της Ιεράς Μητροπόλεως Δράμας από τις απαρχές της μέχρι σήμερα*, Δράμα 19952, 93, 107. Του ίδιου, *Συμβολή στην ι-*

νική περίοδο της πρώτης πατριαρχείας του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' (1878-1884, 1901-1912), του επονομαζόμενου και ως Μεγαλοπρεπή⁵⁴, οπότε εξελέγη μητροπολίτης της χηρεύουσας και εκτενούς μητρόπολης Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου⁵⁵ ως διάδοχος του μακαριστού μητροπολίτη Ιωαννικίου Οικονόμου⁵⁶, ο οποίος είχε α-

στορία της ιεράς Μητροπόλεως Δράμας: με βάση πατριαρχικά έγγραφα, 1608-1931, Δράμα 1998, 12. Καλομοίρης Τηλέμαχος, *Η ιστορική εξέλιξη της ελληνορθόδοξης κοινότητας Νεαπόλεως, Χριστουπόλεως και τελικά Καβάλας επί τη βάσει των πηγών*, (διδακτορική διατριβή - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονίκη 2015, 112. Αψηλίδης, *Η εκπαίδευση*, 218.

54. Για τον βίο και τη δράση του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ', του επονομαζόμενου και ως Μεγαλοπρεπή, βλ. ενδεικτικά, Γεδεών, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, 706-709. Σταυριδής, *Οι Οικουμενικοί Πατριάρχαι*, 208-284. Μαυρόπουλος Δημήτριος, *Πατριαρχικά σελίδες: Το Οικουμενικόν Πατριαρχείον από 1878-1949*, εν Αθήναις 1960, 7-11, 45-63. Χριστιανική Μακεδονία: ο από Θεσσαλονίκης Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ' ο μεγαλοπρεπής, Επιστημονικό συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 1994. Δαυδαβέσης Θεόδωρος (επιμέλεια), *Ιωακείμ Γ' ο Μεγαλοπρεπής: ο από Θεσσαλονίκης οικουμενικός πατριάρχης και η εποχή του*, Θεσσαλονίκη 2012. Λοΐζος Απόστολος (π. Ιωακείμ), *Ο πατριάρχης Ιωακείμ Γ' ο μεγαλοπρεπής και ο Μακεδονικός αγώνας*, (μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονίκη 2019.

55. Αξιοσημείωτο αποτελεί ότι η συνένωση των εκκλησιαστικών επαρχιών Φιλίππων και Δράμας είχε συντελεστεί το έτος 1619 με Πατριαρχικό και Συνοδικό επί Οικουμενικού Πατριάρχη Τιμοθέου Β' (1612-1621). Αργότερα, τον Ιούλιο του έτους 1655, εκδόθηκε Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος για την ένωση και των γειτονικών εκκλησιαστικών επαρχιών Ζιχνών και Νευροκοπίου εξαιτίας των σοβαρών οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν. Το έτος 1663 οι δύο γειτονικές μητροπόλεις, δηλαδή η εκκλησιαστική επαρχία Φιλίππων και Δράμας, καθώς και η εκκλησιαστική επαρχία Ζιχνών και Νευροκοπίου, βρισκόταν σε κατάσταση χρειάς και ήταν ακέφαλες εξαιτίας της εκδημίας των δύο μητροπολίτων Λαυρεντίου και Κοσμά αντίστοιχα. Εκείνη τη χρονική περίοδο στον Οικουμενικό Θρόνο βρισκόταν ο Διονύσιος Γ' (1662-1665), ο οποίος μαζί με την Ιερά Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου αποφάσισαν να ενώσουν τις δύο χηρεύουσες μητροπόλεις σε μια ενιαία εκκλησιαστική επαρχία. Για μια συνοπτική ιστορική παρουσίαση του συγκεκριμένου εκκλησιαστικού ζητήματος, βλ. Αναστασίου, *Μητρόπολις*, 221. Κυράτσος, *Ιστορία*, 20-26. Πασχαλίδης, *Η Δράμα 7.000 χρόνια*, 230. Καλομοίρης, *Η ιστορική εξέλιξη*, 105-106.

56. Για τον μητροπολίτη Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου Ιωαννίκο Οικονόμο (1872-1879), βλ. σχετικά, Τσακόπουλος Αμιλιανός, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Ορθοδοξία* 32 (1957), 32. *Ορθοδοξία* 33 (1958), 20. Ατέσης, *Επισκοπικοί κατάλογοι*, 47, 285, 310. Σταυριδής, *Επισκοπική Ιστορία*, 338. Του ιδίου, *Επισκοπικοί κατάλογοι*, 307, 323. Στράτης Ευάγγελος, *Η Δράμα και η Δραβίσκος. Ιστορική και αρχαιολογική μελέτη*, Σέρραϊ 1924, 39, 45. Μερτζίδης, *Οι Φίλιπποι*, 216. Lemerle, *Philippe*, 280. Janin, *Drama*, 786. Αναστασίου, *Μητρόπολις*, 222. Κυράτσος, *Ιστορία*, 92-93. Του ιδίου, *Συμβολή*, 53-58, 117-134, 323-329. Πασχαλίδης Βασίλειος, *Δραμινά Ιστορικά*, Δράμα 1992, 17, 50, 145. Κοντός, *Αλιστράτη*, 220-222. Χατζόπουλος, *Αλιστράτη*, 35-36, 40, 64-65, 71-75. Λυκουρίνος Κυριάκος, «Η διεύθυνση της βουλγαρικής εθνικής κίνησης στην περιοχή της Δράμας και η αντιμετώπισή της από το Ελληνικό Υποπροξενείο Καβάλας κατά την περίοδο της "Ανατολικής Κρίσης" 1875-1878», στον τόμο: *Η Δράμα και η*

ποβιώσει στις 2 Ιανουαρίου του προαναφερθέντος έτους⁵⁷.

Για την επάξια εκλογή του Γερμανού στην προαναφερθείσα μητρόπολη, που καταλάμβανε ευρεία γεωγραφική έκταση στην Ανατολική Μακεδονία, χαρακτηριστικές αποτελούν οι ανταποκρίσεις και οι ειδήσεις που δημοσιεύθηκαν στον τύπο της Κωνσταντινούπολης. Πιο συγκεκριμένα, στις 26 Ιανουαρίου 1879, διαβάζουμε στην εφημερίδα *Νεολόγος* της Κωνσταντινούπολης: «*Μητροπολίτης Δράμας εξέλεγε ο τέως μέγας αρχιδιάκονος κύριος Γερμανός Μιχαηλίδης κληρικός επί παιδεία καὶ ἀρετῇ διακρινόμενος*»⁵⁸.

Την ίδια ημέρα η εφημερίδα *Βυζαντίς* της Κωνσταντινούπολης δημοσίευσε ότι ο Μέγας Αρχιδιάκονος του Οικουμενικού Θρόνου Γερμανός Μιχαηλίδης θα εκφωνούσε κήρυγμα κατά την Γ΄ Κυριακή της Μεγάλης Τεσσαρακοστής στην εκκλησία της Παναγίας στο Σταυροδρόμι της Κωνσταντινούπολης⁵⁹.

Την επόμενη ημέρα η εφημερίδα *Νεολόγος* της Κωνσταντινούπολης δημοσίευσε ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την τέλεση της χειροτονίας του Γερμανού στο δεύτερο βαθμό της ιερωσύνης. Επιπλέον, στο ίδιο δημοσίευμα, γινόταν ιδιαίτερη αναφορά στην προγραμματισμένη ημερομηνία, κατά την οποία ο Γερμανός θα λάμβανε τον τρίτο βαθμό της ιερωσύνης. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά: «*Σήμερον, έορτή τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Ἰωάν[ν]ου τοῦ Χρυσοστόμου ὁ μέγας ἀρχιδιάκονος κ. Γερμανὸς ἐχειροτονήθη ἱερεὺς, λειτουργοῦντος τοῦ ἁγίου Φαναριοφερσάλων*⁶⁰. Τὴν δὲ τρίτην, έορτὴν τῶν τριῶν ἱερα-

περιοχή της. *Ιστορία και πολιτισμός. Πρακτικά Ε΄ Επιστημονικῆς Συνάντησης, Δράμα 18-21 Μαΐου 2006*, Δράμα 2013, 576, 580-584. Καλομοίρης, *Η ιστορική εξέλιξη*, 112. Μπάκας, *Εκκλησία και ελληνικό κράτος*, 146-147. Αψηλίδης, *Η εκπαιδευση*, 51, 177, 216-218, 258. Πασχάλιδης - Φαράκλας, *Κώδικας Τσατάλτζας*, 122-123, 213-219.

57. «Εσωτερικά. Διάφορα», *Νεολόγος* 2976 (3.1.1879), 2.

58. «Εσωτερικά. Διάφορα», *Νεολόγος* 2995 (26.1.1879), 3.

59. «Διάφορα», *Βυζαντίς* 2276 (26.1.1879), 3. Στις 27 Ιανουαρίου, δηλαδή μια ημέρα αργότερα, ειδική αναφορά στο συγκεκριμένο πρόγραμμα των κηρυγμάτων που θα πραγματοποιούνταν κατά την περίοδο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής γίνεται και στην εφημερίδα του *Νεολόγου*. Βλ. σχετικά, «Εσωτερικά. Εκκλησιαστικά. Πρόγραμμα», *Νεολόγος* 2996 (27.1.1879), 2-3.

60. Το δημοσίευμα αναφέρεται στον τότε μητροπολίτη Φαναρίου και Φαρσάλων Κωνσταντίο Ισαακίδη (1837-1907). Για τον μητροπολίτη Κωνσταντίο Ισαακίδη, βλ. σχετικά, Τσακόπουλος Αμφιλιάδης, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Ορθοδοξία* 33 (1958), 32, 155, 160, 162, 294, 408-409. Σταυρίδης, *Επισκοπικοί κατάλογοι*, 332, 339, 342, 344, 363, 382-383. Του ίδιου, *Επισκοπική ιστορία*, 417. Γεδεών, *Μνήμη Γανοχώνων*, 101. Γερμανός Μητροπολίτης Σάρδεων, *Επισκοπικοί κατάλογοι*, 62. Σταμούλης, *Συμβολή*, 101. Κουρίλας Ευλόγιος, «Επίσκοποι, λόγιοι, επίσημοι άνδρες και ευεργέται Ηρακλείας», *Θρακικά* 36 (1963), 131. Πατρινέλης, *Μητρόπολις*, 232. Ατέσης, *Επισκοπικοί κατάλογοι*, 31, 114, 262. Σταυρίδης, *Επισκοπική ιστορία*, 417. Σπανούδης Κωνσταντίνος, *Ιστορικοί σελίδες: Ιωακείμ ο Γ΄*, επιμέλεια επανέκδοσης: Αρχιμανδρίτης Νανάκης Ανδρέας (νυν Μητροπολίτης Αρκαλοχωρίου, Καστελλίου και Βιάννου), Θεσσαλονίκη 2000, 56, 107,

χῶν τελουμένης τῆς πατριαρχικῆς λειτουργίας ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ γενήσεται ἢ εἰς ἀρχιερέα χειροτονία αὐτοῦ»⁶¹.

Στις 30 Ιανουαρίου 1879 η εφημερίδα *Νεολόγος* ἔγραφε τα εξῆς ἐνδιαφέροντα: «Σήμερον, ὡς ἀνηγγείλαμεν, ἐγένετο ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ πρὸ τῆς λειτουργίας καὶ ἡ τοῦ νέου μητροπολίτου Δράμας κ. Γερμανοῦ χειροτονία μεθ' ἧς Ἁ. Π.⁶² συνελειτούργησε μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχιε-

Προσωπογραφία του μητροπολίτη Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Γερμανοῦ Γ' Μιχαηλίδη. Πηγή: Γεδεῶν Μανουήλ, *Πατριαρχικαὶ Εφημερίδες: Ειδήσεις ἐκ τῆς ημετέρας Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας 1500-1912*, ἐν Αθήναις 1936, 168.

ρέων»⁶³. Τὴν ἴδια ἡμέρα ἔγραφε σε σχετικό δημοσίευμα ἡ εφημερίδα *Βυζαντίς* τῆς Κωνσταντινούπολης: «Τὸ παρελθὸν Σάββατον, γενομένης συνεδριάσεως τῆς ἱεραῆς Συνόδου ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Ἁ. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Ἰωακείμ... διωρίσθη μητροπολίτης τῆς χηρευούσης ἐπαρχίας Δράμας ὁ Μέγας Ἀρχιδιάκονος τῆς Ἁ. Παναγιότητος κ. Γερμανός, τοῦ ὁποῦ ἡ χειροτονία γενήσεται σήμερον ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναῷ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐκκλησιαστικῆς μεγαλοπρεπείας λειτουργοῦντος τῆς Ἁ. Π. τοῦ Πατριάρχου μετὰ τῶν Σ. Συνοδικῶν ἀρχιερέων. Ὁ νέος οὗτος μητροπολίτης Ἅγιος Δράμας εἶναι εἷς τῶν διακεκριμένων κληρικῶν, πεπρωκισμένος διὰ πολλῶν πλεονεκτιμάτων καὶ κάτοχος διαφόρων γλωσσῶν, ὥστε πι-

151, 157, 429. Κζούνια, *Μητρόπολη*, 368-370, 378. Βουδούρης, *Επισκοπικὴ προσωπογραφία*, 47, 48, 48, 50, 53, 56, 58, 107, 149, 158, 167. Γούτση Θεοδώρα, *Ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐκπαίδευσης στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία τῆς Βέροιας κατὰ τὴν τελευταία περίοδο τῆς Ὀθωμανοκρατίας*, (μεταπτυχιακὴ διπλωματικὴ ἐργασία - Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονίκη 2021, 38-39, 45, 47-48. Γερμίδης, Γανόχωρα, 272. Γεδεῶν, *Μνεῖα τῶν προ ἐμοῦ*, 312-313. Επιπρόσθετα, σπουδαίες πληροφορίες γιὰ τὸν βίο καὶ τὴ δράση τοῦ συγκεκριμένου μακαριστοῦ ἱεράρχη ἀναφέρονται στὴ νεκρολογία του, ἡ ὁποία δημοσιεύθηκε στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια. Γιὰ τὴ νεκρολογία του, βλ. Γεδεῶν Μανουήλ, «Πρῶν Γάνου-Χώρας Κωνσταντίος (Νεκρολογία)», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 36, ἔτος ΚΖ' (1.9.1907), 527-528.

61. «Ἐσωτερικά. Ἐκκλησιαστικά», *Νεολόγος* 2996 (27.1.1879), 2.

62. Αναφέρεται στὴν Αὐτοῦ Θειοπάτη Παναγιότητα τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Ἰωακείμ Γ' (1878-1884, 1901-1912).

63. «Ἐσωτερικά. Διάφορα», *Νεολόγος* 2998 (30.1.1879), 2.

στεύομεν ὅτι θέλει εὐδοκιμήσει ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ»⁶⁴.

Μια ημέρα αργότερα, δηλαδή στις 31 Ιανουαρίου 1879, η εφημερίδα *Νεολόγος* τόνιζε χαρακτηριστικά για το θέμα της διαδοχής του Γερμανού στη Μεγάλη Αρχιδιακονία του Οικουμενικού Θρόνου: «Εἰς τὴν θέσιν τοῦ μεγάλου ἀρχιδιακόνου, ἀντὶ τοῦ κ. Γερμανοῦ Μιχαηλίδου, προχειρισθέντος εἰς μητροπολίτην Δράμας, διωρίσθη ὁ ἱεροδιάκονος κ. Γεράσιμος Δώρουζας⁶⁵, τέως ἀρχιγραμματεὺς τῆς ἱερᾶς Συνόδου. Ἡ ἐκλογὴ ἐπιτυχής»⁶⁶.

Ο Γερμανός μετά την επάξια εκλογή του στην ιστορική επαρχία Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου και ιδιαίτερα από τα τέλη του Ιανουαρίου έως και τα τέλη του Απριλίου του έτους 1879, φαίνεται να παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη, όπως μας πληροφορεί ο Βασίλειος Καλλίφρων⁶⁷.

Ειδικότερα, στις 6 Φεβρουαρίου του 1879, ο νεοεκλεγείς και νεοχειροτονηθείς μητροπολίτης Γερμανός Μιχαηλίδης συμμετείχε στην Πατριαρχική και Πολυαρχιερατική Θεία Λειτουργία που τελέστηκε για την εορτή του Αγίου Φωτίου στην Ιερά Μονή της Αγίας Τριάδος στην Χάλκη⁶⁸. Στη συγκεκριμένη πανηγυρική Θεία Λειτουργία, η οποία τελέστηκε προεξάρχοντος του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄, πραγματοποιήθηκε η χειροτονία του ιεροδιακόνου Φιλαρέτου Βαφείδη⁶⁹ στο δεύτερο βαθμό της ιερωσύνης και ακολούθως η χειροθεσία του νέου Πρεσβυτέρου με το οφάκιο του Αρχιμανδρίτη⁷⁰.

Επίσης, τον ίδιο μήνα ο Γερμανός Μιχαηλίδης συμμετείχε στην Πατριαρχική και Πολυαρχιερατική Θεία Λειτουργία, η οποία τελέστηκε με την προσήκουσα εκκλησιαστική τάξη και την εμπρόπουσα ιεροπρεπή λαμπρότητα στον Πάνσεπτο Πατριαρχικό Ναό του Αγίου Γεωργίου στο Φανάρι για τον εορτασμό της Κυριακής της Ορθοδοξίας, προεξάρχοντος του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄⁷¹.

Παράλληλα, κατά τον μήνα Φεβρουάριο διαβάζουμε ότι: «...καθ' ὅλην δὲ τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει ἀπουσίαν τοῦ μεγάλου πρωτοσυγκέλ-

64. «Διάφορα», *Βυζαντίς* 2277 (30.1.1879), 3.

65. Για τον Γεράσιμο Δώριζα, βλ. ενδεικτικά, Καββαδίας Γεώργιος, *Γεράσιμος Δόριζας Αρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας*, Αθήναι 1969.

66. «Εσωτερικά. Διάφορα», *Νεολόγος* 2999 (31.1.1879), 2.

67. Καλλίφρων, *Εκκλησιαστική Επιθεώρησις*, τόμος 1 (Περίοδος Δ΄), 131, 171-174, 210, 223, 226, 237.

68. Καλλίφρων, *ό.π.*, 131.

69. Για τον Φιλάρετο Βαφείδη, βλ. ενδεικτικά, Σαββίδης Σάββας, *Φιλάρετος Βαφείδης. Ο σοφός Ιεράρχης*, Διδυμότειχο 2014.

70. Καλλίφρων, *Εκκλησιαστική Επιθεώρησις*, τόμος 1 (Περίοδος Δ΄), 131.

71. *Ο.π.*, 131.

λου⁷², τὰ τῆς μεγάλης πρωτοσυγκελλίας ἀνέθηκεν ἡ Α.Θ.Π. τῷ μητροπολίτῃ Δράμας κ. Γερμανῶ, ἐκπληρώσαντι ταῦτα ἀνελλιπῶς»⁷³.

Ακολούθως, κατά τον μήνα Μάρτιο και πιο συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια της Αγίας και Μεγάλης Εβδομάδας, ο μητροπολίτης Γερμανός Μιχαηλίδης φαίνεται να συμμετείχε στη τελετουργική διαδικασία της έψησης του Αγίου Μύρου⁷⁴, που ξεκίνησε από τη Μεγάλη Δευτέρα και ολοκληρώθηκε τη Μεγάλη Τετάρτη⁷⁵. Στη συνέχεια, τη Μεγάλη Πέμπτη, ο Γερμανός συμμετείχε στον καθαγιασμό, τη λιτάνευση και την τοποθέτησή του Αγίου Μύρου στο Μυροφυλάκιο του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο Φανάρι, μαζί με τον Οικουμενικό Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' και ορισμένους μητροπολίτες του Οικουμενικού Θρόνου⁷⁶.

Την Κυριακή του Πάσχα, ο Γερμανός Μιχαηλίδης συμμετείχε στην καθιερωμένη Θεία Λειτουργία στον Πάνσεπτο Πατριαρχικό Ναό του Αγίου Γεωργίου στο Φανάρι, η οποία πραγματοποιήθηκε προεξάρχοντος του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' και με τη συμμετοχή ορισμένων μητροπολιτών του Οικουμενικού Θρόνου⁷⁷, ενώ την ίδια ημέρα, στον προγραμματισμένο εσπερινό, ο μητροπολίτης Γερμανός ανέγνωσε την ευαγγελική περικοπή στην αγγλική γλώσσα⁷⁸.

Μια εβδομάδα αργότερα, την Κυριακή του Θωμά, ο Γερμανός Μιχαηλίδης φαίνεται να συμμετείχε στην Πατριαρχική και Πολυαρχιερατική Θεία Λειτουργία στον Πάνσεπτο Πατριαρχικό Ναό του Αγίου Γεωργίου⁷⁹. Μετά το πέρας της Θείας Λειτουργίας, στην οποία συμμετείχαν ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ', έξι αρχιερείς, δύο αρχιμανδρίτες και τέσσερεις ιεροδιάκονοι του Οικουμενικού Θρόνου, πληροφορούμαστε ότι: «...ἐγένετο δοξολογία ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῶ ἐπὶ τῇ λυτρῶσει τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Ἀλεξάνδρου ἀπὸ τῆς δο-

72. Το δημοσίευμα αναφέρεται στον τότε Μέγα Πρωτόσυγκελλο του Οικουμενικού Πατριαρχείου Αθανάσιο Μεγακλή, ο οποίος στάλθηκε στην Αδριανούπολη με σепτή εντολή του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ', διότι ο μητροπολίτης Αδριανουπόλεως Διονύσιος Χαριτωνίδης, ο οποίος αργότερα εκλέχθηκε Οικουμενικός Πατριάρχης ως ο Διονύσιος Ε', έπεσε θύμα ξυλοδαρμού και δολοφονικής επίθεσης από φανατισμένο όγλο σχισματικών Βουλγάρων. Για τον Αθανάσιο Μεγακλή, βλ. ενδεικτικά, Παπάξης Δημήτριος, *Ο Μητροπολίτης Αθανάσιος Μεγακλής: 1848-1909*, Θεσσαλονίκη 2001.

73. Καλλίφρων, *Εκκλησιαστική Επιθεώρησης*, τόμος 1 (Περίοδος Δ'), 210.

74. Για την παρασκευή και τον καθαγιασμό του Αγίου Μύρου στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, βλ. ενδεικτικά, Μενεβίσογλου Παύλος (Μητροπολίτης πρώην Αμασειάς), *Το Άγιον Μύρον εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία, ιδία κατά τας πηγάς και την πράξιν των νεοτέρων χρόνων του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Θεσσαλονίκη 19832.

75. Καλλίφρων, *Εκκλησιαστική Επιθεώρησης*, τόμος 1 (Περίοδος Δ'), 171-173.

76. Καλλίφρων, *ό.π.*, 173-174.

77. Καλλίφρων, *ό.π.*, 223.

78. *Ο.π.*, 223.

79. *Ο.π.*, 226.

λοφόνου κατ' αὐτοῦ ἀποπέιρας»⁸⁰. Ὅπως χαρακτηριστικά τονίζεται: «... ἐτελέσθη ἡ δοξολογία μετὰ μεγίστης τάξεως καὶ ἐκκλησιαστικῆς εὐπρέπειας, καθ' ἣν ἐμνημονεύθησαν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τὰ ὀνόματα τοῦ τε αὐτοκράτορος καὶ τῆς αὐτοκρατορείας, τοῦ διαδόχου καὶ ἅπαντος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου»⁸¹.

Ὁ νέος μητροπολίτης παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη ἕως τις 26 Ἀπριλίου του 1879, ὅποτε ἀναχώρησε για την επαρχία του, ὥστε να ποιμάνει θεοφιλῶς τον ὀρθόδοξο χριστιανικό πληθυσμό της μητροπολιτικῆς περιφέρειας Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου, που υπάγονταν στην πνευματικὴ δικαιοδοσία του⁸².

Ἀποκομίζοντας σημαντικὲς καὶ μοναδικὲς ἐμπειρίες ἀπὸ το διοικητικό σύστημα τῆς Ἁγίας του Χριστοῦ Μεγάλῆς Ἐκκλησίας, κατὰ την πολὺχρονη διαμονή καὶ υπηρεσία του στην Πατριαρχικὴ Αὐλή στο Φανάρι, ὁ Γερμανός ἀναχώρησε για τὴ νέα του επαρχία, ἡ ὁποία ταλανιζόταν ἀπὸ τους ἐθνοφυλετικούς ἀναγωνισμούς καὶ τις ἐνδοκοινοτικὲς ἐρίδες ἐξαιτίας τῆς ραγδαίας ἐξάπλωσης τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας⁸³ στην ἐυρύτερη περιοχὴ τῆς Μακεδονίας.

Μερικοὺς μῆνες ἀργότερα, στα μέσα Ἰουνίου του 1879, πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἰωακείμ Γ' ἀπέστειλε πατριαρχικὴ ἐπιστολή με παραλήπτες ὀρισμένους μητροπολίτες που υπηρετούσαν σε διάφορες επαρχίες του Οἰκουμενικοῦ Θρόνου στο γεωγραφικό χώρο τῆς Μακεδονίας⁸⁴. Ἀνάμεσα στα ὀνόματα των παραληπτῶν τῆς συγκεκριμένης πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς βρισκόταν καὶ τὸ ὄνομα του μητροπολίτη Γερμανοῦ Μιχαηλίδη⁸⁵. Στὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς διαβάζουμε ὅτι ὁ Ἰωακείμ Γ' ζητοῦσε ἀπὸ ὀρισμένους μητροπολίτες να ἐξοφλήσουν καὶ να καταβάλλουν ἄμεσα τὸ χρηματικό ποσό που τους ἀναλογοῦσε για τὴν κάλυψη ὀρισμένων λειτουργικῶν ἀναγκῶν, ὥστε να μπορέσει να διασφαλιστεῖ ἡ εὐρύθμη λειτουργία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης⁸⁶.

Ἐντῶμεταξὺ, ἡ ἀφίξη, ἡ υποδοχὴ καὶ ἡ τελετὴ τῆς ἐνθρόνισης του νέου μητροπολίτη τῆς ἐκτενούς μητρόπολης Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Γερμανοῦ Γ' Μιχαηλίδη πληροφοροῦμαστε ὅτι πρᾶγ-

80. Ὁ.π., 226.

81. Ὁ.π., 226.

82. Ὁ.π., 237.

83. Για τὴς ἐκκλησιαστικὲς διεργασίες σχετικὰ με τὴν ἰδρυση τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, βλ. Γεδεών Μανουήλ, *Ἐγγραφα πατριαρχικά καὶ συνοδικὰ περὶ του βουλγαρικοῦ ζητήματος (1852-1873)*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1908, 3-585.

84. Κυράτσος, Συμβολή, 136.

85. Ὁ.π., 136.

86. Ὁ.π., 136.

ματοποιήθηκε στην πόλη της Δράμας κατά τον μήνα Ιούλιο του έτους 1879⁸⁷.

Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, σύσσωμο: «...τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα τῆς ἐπαρχίας Δράμας ἀπὸ τῆς προχειρίσεως τοῦ μεγάλου ἀρχιδιακόνου τῶν πατριαρχείων Γερμανοῦ Μιχαηλίδου εἰς μητροπολίτην τῆς ἀπὸ πολλοῦ εἰς ἀσθενῆ καὶ ἀλυσιτελῆ πνευματικῆ διοίκησιν παραδεδομένης ταύτης ἐπαρχίας ἐξεδήλωσεν ἤδη πολλαχῶς τὴν ἄπλετον αὐτοῦ χαρὰν καὶ τῶν μυχιαιτέρων πόθων του τὴν ἱκανοποίησιν...»⁸⁸.

Πιο συγκεκριμένα, μέσα σε ένα κλίμα ιδιαίτερης πνευματικής αγκαλιάσεως, χαράς, συγκίνησης και θερμής υποδοχής από τον ορθόδοξο χριστιανικό πληθυσμό της προαναφερθείσας εκκλησιαστικής επαρχίας, πραγματοποιήθηκε η άφιξη, η υποδοχή και η ενθρόνιση του νέου μητροπολίτη στην πόλη της Δράμας⁸⁹. Επίκεντρο των πανηγυρικών και λατρευτικών εκδηλώσεων της υποδοχής και της ενθρόνισης του νέου μητροπολίτη ήταν ο μητροπολιτικός ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου⁹⁰, στον οποίο πραγματοποιήθηκε η επίσημη δοξολογία με παρουσία μεγάλου πλήθους πιστών⁹¹.

Στη συνέχεια, αφού ολοκληρώθηκε η επίσημη δοξολογία, αναγνώστηκαν τα επίσημα πατριαρχικά έγγραφα της εκλογής και του διορισμού του νέου μητροπολίτη για την ανάληψη των νέων καθηκόντων του⁹². Κατόπιν, μόλις ολοκληρώθηκε η ανάγνωση των επίσημων πατριαρχικών εγγράφων, ο μητροπολίτης Γερμανός με ιδιαίτερη συγκίνηση και χαρά που τον διακατείχε εκείνη την στιγμή, εκφώνησε τον παρακάτω μακροσκελή ενθρονιστήριο λόγο:

«Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκα.

Εὐμενεῖ μὲν καὶ ὁμοφώνῳ ψήφῳ τῆς ἁγίας ἡμῶν μητρὸς μεγάλης

87. Καλλίφρων Βασίλειος, *Εκκλησιαστικὴ Επιθεώρησις*, τόμος 2 (Περίοδος Δ'), 3.

88. Ο.π., 3.

89. Ο.π., 3.

90. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το σημαντικό αυτό θρησκευτικό μνημείο της Δράμας, βλ. ενδεικτικά, Σχινάς Νικόλαος, *Οδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ηπείρου, νέας οροθετικής γραμμῆς και Θεσσαλίας συνταχθεῖσαι τῆ ἐντολῇ του ἐπὶ των στρατιωτικῶν ὑπουργοῦ*, τεύχος Β', ἐν Αθήναις 1886, 448. Χατζηκυριακού, Σκέψεις, 114-115. Στράτης, *Δράμα*, 12-17. Κυράτσος, *Ιστορία*, 73-75. Πασχαλίδης, *Δραμινὰ Ἱστορικά*, 143-145. Ιερά Μητρόπολι Δράμας, *Ὁ Παλαιὸς Μητροπολιτικὸς Ναὸς Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Δράμας*, Δράμα 2013. Παρχαζίδου-Αναγνώστου Μαγδαληνή, «Τα κειμήλια του ναοῦ των Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου (Παλαιὰς Μητροπόλεως) στη Δράμα. Α' μέρος, Οἱ φορητὲς εἰκόνες», *Μακεδονικά* 42 (2017), 151-191. Τῆς ἰδίας, «Τα κειμήλια του Ἱεροῦ Ναοῦ των Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου (Παλαιὰς Μητροπόλεως) στη Δράμα. Μέρος δεῦτερο: Εὐλόγηπτα, μεταλλικὰ αντικείμενα, γλυπτά», *Μακεδονικά* 43 (2018-2019), 149-176.

91. Καλλίφρων, *Εκκλησιαστικὴ Επιθεώρησις*, τόμος 2 (Περίοδος Δ'), 3.

92. Ο.π., 3.

τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀναγνωρίζει δὲ καὶ ἐπικυρώσει τῆς ἐκλογῆς μου, ὡς μητροπολίτου Δράμας, ἐκ μέρους τῆς σεβ. αὐτ. κυβερνήσεως, ἐμφανιζόμενος σήμερον ἐνώπιον ὑμῶν, τέκνα ἐν Κυρίῳ μοι ἀγαπητὰ καὶ περιπόθητα, καὶ συγκεκινημένος ἀναβαίνων τὰς βαθμίδας τοῦ ἐνδόξου θρόνου τῆς θεοσώστου ταύτης ἐπαρχίας, τὸν ὁποῖον διὰ τῶν κοινωφελεστάτων πράξεων αὐτῶν ἐκλείσαν καὶ ἐλάμπρυναν οἱ ἀείμνηστοι προκατόχοί μου, οἱ κλεινοὶ, λέγω, Γερμανοὶ⁹³, οἱ Νεόφυτοι⁹⁴, οἱ Ἀθανάσιοι⁹⁵, καὶ αὐτὸς ὁ ἐν τοῖς ζῶσι γεραρὸς καὶ περίπυστος μητροπολίτης Ἐφέσου κ. Ἀγαθάγγελος⁹⁶, δὲν δύναμαι, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ κατα-

93. Ο μητροπολίτης Γερμανός Γ' αναφέρεται στους δύο συνονόματους προκατόχους του μητροπολίτες, οι οποίοι διετέλεσαν μητροπολίτες Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνῶν και Νευροκοπίου. Ειδικότερα, αναφέρεται στον Γερμανό Α' (1663-1673) και στον Γερμανό Β' (1831-1835), ο οποίος αργότερα εξελέγη Οικουμενικός Πατριάρχης ως ο Γερμανός Δ' (1842-1845, 1852-1853).

94. Ο μητροπολίτης Γερμανός Γ' αναφέρεται στους προκατόχους του, τον μητροπολίτη Φιλίππων Νεόφυτο Α' (1347), τον μητροπολίτη Φιλίππων Νεόφυτο Β' (1562), τον μητροπολίτη Δράμας Νεόφυτο Α' (16ος αιώνας;), τον μητροπολίτη Δράμας Νεόφυτο Β' (1611-1618), τον μητροπολίτη Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνῶν και Νευροκοπίου Νεόφυτο Γ' (1674;) και τον μητροπολίτη Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνῶν και Νευροκοπίου Νεόφυτο Δ' (1835-1842), τον μετέπειτα μητροπολίτη Δέρκων (1842-1853), ο οποίος είχε διατελέσει προστάτης και εγγυητής του Γερμανού για την εισαγωγή και τη φοίτησή του στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης.

95. Ο μητροπολίτης Γερμανός Γ' αναφέρεται στους προκατόχους του, οι οποίοι έφεραν το όνομα Αθανάσιος και έδρασαν ως μητροπολίτες στα γεωγραφικά όρια της επαρχίας κατά τα προηγούμενα χρόνια. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται στους τέσσερεις προκατόχους του, Αθανάσιο Α' (1395), Αθανάσιο Β' (1548), Αθανάσιο Γ' (1593-1608) και Αθανάσιο Δ' Καΐρη (1842-1852).

96. Ο μητροπολίτης Γερμανός Γ' αναφέρεται στον τότε μητροπολίτη Εφέσου Αγαθάγγελο Γαβριηλίδη ή αλλιώς Σχολάριο (1872-1893), ο οποίος κατά τη χρονική περίοδο 1861-1872 είχε διατελέσει μητροπολίτης Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνῶν και Νευροκοπίου. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον βίο και τη δράση του σημαντικού αυτού ιεράρχη του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τη διάρκεια του β' μισού του 19ου αιώνα, βλ. σχετικά, Τσακόπουλος Αμιλιανός, «Επισκοπικοί κατάλογοι», *Ορθοδοξία* 32 (1957), 320, 473· *Ορθοδοξία* 38 (1958), 19. Ατέσης, *Επισκοπικοί κατάλογοι*, 47, 285. Σταυρίδης, *Επισκοπική ιστορία*, 62. Τον ίδιου, *Επισκοπικοί κατάλογοι*, 290, 309, 323. *Ακολουθία της αγίας ενδόξου παρθενομάρτυρος Κυριακής. Απαρτισθείσα και εκδοθείσα σπουδή και επιμελεία του Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Δράμας Κυρίου Αγαθαγγέλου*, εν Κωνσταντινουπόλει 1870. Βασιλάκης Γερμανός, «Λόγος επικήδειος εις τον αιόδιμον μητροπολίτην Εφέσου Αγαθάγγελον», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 10 (7.5.1893), 76-79. Παπαδόπουλος Γεώργιος, *Η σύγχρονος ιεραρχία της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, τόμος Α', εν Αθήναις 1895, 446-447. Αφεντούλης Αρσένιος - Οικονόμος Τάξης, *Λόγος επιμνημόσυτος εις τον αιόδιμον μητροπολίτην Εφέσου Αγαθάγγελον και εξάμιτρον ιαμβικόν εις τον αυτόν*, χ.τ. 1898. Χατζηκυριακού Γεώργιος, *Σκέψεις και εντυπώσεις εκ περιοδείας ανά την Μακεδονίαν. Μετά τοπογραφικών, ιστορικών και αρχαιολογικών σημειώσεων*, εν Αθήναις 1906, 130-131. Γεδεών Μανουήλ, «Ανθίμου Αλεξούδη Μητρ. Αμασειάς, Χρονολογικοί Κατάλογοι των από Χριστού Αρχιερευσάντων κατ' επαρχίας, συμπληρωθέντες υπό του Μεγάλου

στείλω τοὺς παλμοὺς τῆς ἀμέτρου πνευματικῆς χαρᾶς μου, μέλλοντος, ἵνα, κατὰ τὸ θεοφιλὲς παράδειγμα ἐκείνων, συνεχίσω καὶ γὰρ διὰ τῆς ποιμαντορίας μου τὸ μακάριον ἔργον αὐτῶν ἐν τῷ μέλλοντι καὶ συντελέσω, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς καὶ σωματικῆς εὐημερίας τῆς θεόθεν ἐμπιστευομένης μοι λογικῆς ταύτης καὶ εὐσεβοῦς ποιμνῆς.

Ἀλλὰ καὶ δὲν δύναμαι ν' ἀποκρῦψω συνάμα τὴν δειλίαν καὶ τὸν φόβον, ὅστις μὲ κατέλαβεν ἀφ' ἧς στιγμῆς ὑπεχρεώθην νὰ κύψω πειθηνιον τὸν αὐχένα εἰς τὴν ἀνέκκλητον ἀπόφασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ν' ἀναλάβω, εἰς τὰς παρούσας μάλιστα κρίσιμους περιστάσεις, τοιοῦτο βαρὺ καὶ δυσβάστακτον φορτίον. Τὰς ἐλπίδας μου ὅμως ἀδιστακτικῶς ἀναθέμενος εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν, ἥτις τὰ μὲν ἀσθενῆ θεραπεύει, τὰ δ' ἐλλείποντα φιλευσπλάγχθως ἀναπληροῖ, οὐχ ἦττον δὲ παρηγορίαν καὶ θάρρος ἀντλῶν καὶ ἐκ τῆς εὐγενοῦς συμπράξεως καὶ ὑποστηρίξεως πάντων μὲν ἀνεξαιρέτως τῶν Χριστιανῶν μου, ἰδίᾳ δὲ τῶν τὰ κοινὰ τῆς θεοσώστου ταύτης ἐπαρχίας φιλοτιμῶς δι'ιθυνόντων, σπεύδω χωρῶν ἀνενδοιάστως ἀπὸ τῆς σήμερον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ὑψηλῆς μὲν ταύτης, ἀλλὰ δυσχερεστάτης μοι διακονίας, καίτοι «ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος» (Ἐξοδ. δ', 10), ὡς ὁ Μωϋσῆς ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ὁ Κύριος ἐκλέξας μεταξὺ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἐγκαρδιώσας καὶ ἀποστείλας εἰς Αἴγυπτον ὅπως, ἀπαλλάξας αὐτὸν ἐκ τῆς αἰσχροῦς τοῦ σκληροῦ Φαραῶ δουλείας, ὁδηγήσῃ εὐσταθῶς εἰς γῆν ἀγαθὴν καὶ πολλήν, εἰς γῆν ρέουσαν μέλι καὶ γάλα (αὐτόθι, γ', 8).

Καὶ τῷ ὄντι ὁ μέλλων ἵνα ποδηγετήσῃ εὐσεβῶς τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ καταστήσῃ ἄξιον τῆς κληρονομίας τῶν οὐρανῶν δέον ἵνα εὐρίσκηται εἰς τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σημεῖον τοῦ δισταγμοῦ καὶ τῆς ἀμφιβολίας, ὡς ὁ θεόπτης ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἀπέναντι τῆς μεγάλης καὶ βαρείας ὑποχρεώσεως, τὴν ὁποῖαν ἀναλαμβάνει ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους, ἀπέναντι τῶν ἀπειρῶν προσκομιμάτων καὶ τῶν ἀντιξῶν περιστάσεων, κατὰ τῶν ὁποίων πρόκειται ν' ἀγωνισθῇ.

Ἀναμφιβόλως. Ναί, καὶ αὐτὸς εἰς τὴν αὐτὴν ὑψηλὴν καὶ μεγάλην ἀποστολὴν ἀποστελλόμενος ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ χριστεπωνύμου πληρω-

Χαρτοφύλακος τῆς Μ. του Χριστοῦ Ἐκκλησίας Μανουὴλ Ἰω. Γεδεών, (ἐκ του Νεολόγου Κων/πόλεως τῆς Τετάρτης 28 Φεβρουαρίου 1890 αὐξ. αριθμ. φύλ. 6188 καὶ ἐξῆς)», *Πανελλήνιον Λεύκωμα Ἐθνικῆς Ἐκατονταετηρίδος 1821-1921. Ἡ χρυσὴ βίβλος του Ἑλληνισμοῦ*, τόμος 6: Ἐκκλησία - Κλήρος, ἐν Αθήναις 1927, 108. Στράτης, Δράμα, 38-39, 45, 47. Lemerle, *Philippe*, 280. Janin, *Drama*, 786. Παπάζογλου, Ἐνα χειρόγραφο, 31, 39. Κυράτσος, *Ἱστορία*, 92, 105-106. Του ἰδίου, *Συμβολή*, 12, 51-53, 114-117, 305-322. Κοντός, *Ἀλιστράτη*, 219. Χατζόπουλος, *Ἀλιστράτη*, 35-36, 40, 64-65. Βουτσά Χαριτίνη, *Ἱστορία των μητροπόλεων Εφέσου και Ανέων (17^{ος}-20^{ος} αιώνας)*, (μεταπτυχιακὴ διπλωματικὴ ἐργασία - Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονίκη 2011, 93, 98, 149, 281, 286. Καλομοίρης, *Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις*, 112. Αψηλίδης, *Ἡ ἐκπαίδευσις*, 214-216. Πασχαλίδης - Φαράκλας, *Κώδικας Τσατάλτζας*, 121-122, 195-213.

ματος, ἔχει τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις καὶ τὰ αὐτὰ καθήκοντα καὶ αὐτὸς ὡς ποιμὴν τοῦ Κυρίου, προετοιμαζόμενος ἵνα ποιμάνῃ τὸν νέον τῆς χάριτος Ἰσραὴλ θεοφιλῶς καὶ θεαρέστως καὶ ὀδηγήσῃ ἀπροσκόπτως εἰς νομὰς σωτηρίους, ἔχει πάντως ὑπὸ τὰ ὄμματα αὐτοῦ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν τοῦ πολυταράχου βίου, τὴν ὁποῖαν μέλλει νὰ διασχίσῃ εἰς μέσον θαυματουργικῶς διὰ τῆς ποιμαντικῆς αὐτοῦ ράβδου, ὅπως διέλθῃ ἀβλαβῶς ὁ περιούσιος λαὸς τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἐκεῖ μὲν, ὡς γνωστὸν, κατεποντίσθησαν τὸ πάλοι οἱ θεοστυγεῖς Αἰγύπτιοι, σὺν τοῖς ἄρμασι καὶ τοῖς ἵπποις αὐτῶν, ἐνταῦθα δὲ τῇ θαλάσῃ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καταβυθίζονται πανστρατιᾶ ἡ ἀλαζονία, ὁ ἐγωῖσμος, ὁ τύφος, καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ βδελυρὰ καὶ ἀποτρόπαια πάθη, ἅτινα ποικίλως τὸν ἄνθρωπον ἐπηρεάζουσιν. Ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ἀσφαλῆ ὀδηγίαν τοῦ προπορευομένου φωτεινοῦ στύλου ὠδηγοῦντο ἀπλανῶς οἱ Ἰσραηλίται εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Σινᾶ καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὴν παμπόθητον γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ θύων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἐμπιστευομένων εἰς χεῖρας αὐτοῦ λογικῶν προβάτων, πρόκειται κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τὸ αὐτὸ νὰ ἐκπληρώσῃ καθήκον καὶ διὰ τοῦ λάμποντος φωτὸς τῆς ζωῆς καὶ ἐνεργοῦ πίστεως νὰ ὀδηγήσῃ τὸν περιούσιον λαὸν τοῦ Κυρίου ἐν μέσῳ ἀμέτρων κινδύνων καὶ κακοπαθειῶν εἰς τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν τέρας τῆς χριστιανικῆς αὐτοῦ τελειότητος.

Καὶ ἐκεῖ ὑπῆρξαν τὰ πικρὰ ὕδατα τῆς Μερρᾶς (Ἐξοδ. ιε', 23), καὶ οἱ δηκτικοὶ καὶ δηλητηριώδεις ὄφεις, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα, ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, ὑπάρχουσιν, ὡς μὴ ὄφειλεν, αἱ αὐταὶ πικραὶ τῆς ζωῆς, αἱ αὐταὶ δεινὰ συμφορὰ καὶ τὰ αὐτὰ ἠθικὰ κέντρα!

Τοιοῦτος ἐν συντόμῳ, ἀγαπητοὶ, ὁ προορισμὸς καὶ τοιαύτη ἡ σπουδαία ἀποστολὴ τοῦ ποιμένου τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνδεδυμένος τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, «ὃ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ» (Ἐφ. ζ', 13), ἐν τῇ χειρὶ κατέχων, ἀποδύεται εὐθαρσῶς εἰς τὸν μόνον ἀνεπαίσχυντον πνευματικὸν ἀγῶνα, συντελῶν πρῶτιστα πάντων σπουδαίως διὰ τοῦ καλοῦ αὐτοῦ παραδείγματος ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ εὐσεβοῦς ποιμνίου αὐτοῦ, ἅμα μὲν ἐποικοδομῶν αὐτὸ ἐν τῇ ἠθικῇ τελειότητι «εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τῷ Χριστοῦ» (Ἐφ. δ', 7), ἅμα δὲ γινόμενος τὰ πάντα τοῖς πᾶσιν, ἵνα τοὺς πάντας καὶ πλείονα κερδήσῃ, κατὰ τὸν Μ. Ἀπόστολον (Α' Κορινθ. Θ', 19).

Ναὶ, ἀγαπητοὶ καὶ περισπούδαστοὶ μοι ἐν Χριστῷ υἱοὶ! Ἐργασθῶμεν ἀπὸ κοινοῦ οἱ πάντες εἰς τὸν νοητὸν τοῦ Κυρίου ἀμπελῶνα, τὸν ὁποῖον κατελυμῆναντο ἀπὸ τινος οἱ πολέμιοι τῆς πίστεως, οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ, σχίσαντες εἰς δύο τὸν ἄρραφον τοῦ Κυρίου χιτῶνα. Φιλοτιμηθῶμεν οἱ πάντες ἵνα ἀσχοληθῶμεν ὅλαις δυνάμεσιν ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τῶν ἀποπλανηθέντων καὶ εἰς ὁδοὺς ἐρήμους, ἀβάτους καὶ

ἀνύδρους πορευομένων! Εὐαγγελιζόμενοι καὶ συνιστῶντες ὑμῖν τὴν θεοδώρητον εὐαγγελικὴν ἀγάπην, τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς ὁποίας μεγαλύνονται, ἠθικοποιοῦνται καὶ προάγονται εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν πρόοδον τὰ εὐνομούμενα ἔθνη τῆς γῆς ἃς ἐργασθῶμεν φιλοπονώτερον ὑπὲρ τῆς διαρρυθμίσεως τῶν καθ' ἡμᾶς σχολείων, ὑπὲρ τοῦ ἐν πολλοῖς χωλαίνοντος συστήματος τῆς δημοτικῆς παιδείσεως, ὑπὲρ τῶν ἱερῶν γραμμιάτων, τῶν «δυναμένων σοφίσει εἰς σωτηρίαν» (Β' Τιμόθ. γ', 15), ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς διαπλάσεως τῆς φιλότατης ὁμογενοῦς νεολαίας τῆς πατρίδος ὑμῶν. Ὑποστηρίζωμεν πάση θυσίᾳ, πάση δυνάμει τὰ σχολεῖα, τὰς προκαταρτικὰς ταύτας βάσεις τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος, τῆς μορφώσεως καὶ διαπλάσεως τῆς καρδίας, ἀναξωπυρήσατε τὴν εὐγενῆ ἄμμιλαν ὑμῶν ὑπὲρ τοῦ τιμαλφοῦς καὶ πολυτιμοτάτου δωρήματος τῆς τῷ ὑψηλῷ θρόνῳ τοῦ Ὑψίστου συμπαραδεδόρου σοφίας καὶ ἐνθυμήθητε πρὸς στιγμὴν, ὑμεῖς πρὸ πάντων, οἵτινες εὐτυχῆσατε νὰ ἔχητε γενέθλιον πατρίδα τὴν χώραν ταύτην, τίνων κλεινῶν καὶ ἀθανάτων προγόνων ἀπόγονοι εἴσθε, τῶν ὁποίων τὰς μεγάλας καὶ εὐκλεεῖς πράξεις μετὰ θαυμασμοῦ μνημονεύει ἡ ἱστορία.

Θεάνθρωπε Σῶτερ ἡμῶν, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ ζητήσας καὶ εὐρῶν τὸ εἰς τὰ ὄρη πλανώμενον πρόβατον (Λουκ. ιε', 2), ἔνωσον πάλιν ἐν τῇ ἐκλεκτῇ σου ποιμνῇ τοὺς μακρὰν σου πορευομένους καὶ διαφύλαξον καὶ διατήρησον αὐτοὺς ὑπὸ τὴν χάριν σου, ὑπὸ τὴν σκέπην σου, ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ πνεύματος, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης (Ἐφεσ. δ', 3). Ἁγίασον, ὁ ἀληθὴς Θεὸς ἡμῶν, εὐλόγησον καὶ ἐνίσχυσον τοὺς προσκυνούντας καὶ λατρεύοντάς σε ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, τοὺς ἐπικαλουμένους ἐν πίστει τὸ θαυμαστὸν καὶ ὑπερύμνητον ὄνομά σου, τοὺς ἀγαπώντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ ἁγίου σου οἴκου ἐγκαίνισον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πνεῦμα ἡγεμονικὸν καὶ εὐθὲς, πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως. Ἐξαπόστειλον ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου τὴ σπονδαζούση καὶ πρὸς τὰ καλὰ ὀργώση φιλότατη ὁμογενεὶ νεολαία τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας Σου. Σκέπε δὲ καὶ φρουρεῖ καὶ φύλαττε ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ μακροαίωνα τὸν παναγ. καὶ θειότ. ἡμῶν οἰκουμενικὸν πατριάρχην κ. κ. Ἰωακεῖμ, μετὰ τῆς περὶ Αὐτὸν χορείας τῶν σ. συνοδικῶν ἀρχιερέων⁹⁷ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀγίας σου Ἐκκλησίας. Κράτυνον δὲ καὶ ἐνίσχυσον

97. Σύμφωνα με τους Γενικούς ή αλλιώς Εθνικούς Κανονισμούς, οι οποίοι σχηματίστηκαν από την Εθνοσυνέλευση των ετών 1858-1860 και επικυρώθηκαν από την οθωμανική κυβέρνηση κατά τα έτη 1860-1862, θεσπίστηκαν δύο 12μελή διοικητικά όργανα, η Ιερά Σύνοδος για τις πνευματικές υποθέσεις και το Διαρκές Εθνικό Μικτό Συμβούλιο για τις υλικές, με ισχυρή λαϊκή παρουσία. Στον κανονισμό σχετικά με το σχηματισμό της Ιεράς Συνόδου και πιο συγκεκριμένα στο α' άρθρο, που αναφέρεται στον τρόπο του προσωπικού σχηματισμού της Ιεράς Συνόδου στο κείμενο των Γενικών Κανονισμών, διαβάζουμε τα εξής: «Η Ιερά Σύνοδος, συνισταμένη ἐκ δώδεκα μητροπολιτῶν τοῦ Οἴκουμενικοῦ

τά κοινὰ καὶ λαοσωτήρια βουλευμάτα τῆς Α. Μ. τοῦ τρισεβάστου καὶ εὐεργετικωτάτου ἡμῶν ἄνακτος σουλτὰν Ἀβδούλ Χαμίτ χὰν⁹⁸ ἐφένδου καὶ αὐτοκράτορος ἡμῶν μετὰ τῶν περιουσιῶν καὶ πανεκλάμπρων Αὐτοῦ ὑπουργῶν. Ναὶ, ὁ ἀληθὴς τῶν πατέρων ἡμῶν Θεὸς, ἐπάκουσον ἡμῶν δεομένων σου ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ καὶ διατήρησον ἐν ὑγείᾳ ἀμεταπτώτῳ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερυγῶν σου πάντας τοὺς εὐλογημένους Χριστιανοὺς τῆς ἐπαρχίας ταύτης, σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις. Σῶσον, σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαὸν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου. Ἀμήν»⁹⁹.

Αμέσως μετὰ τὴν ολοκλήρωση τοῦ ενθρονιστηρίου λόγου τοῦ φιλόμουσου καὶ φιλομαθοῦς μητροπολίτη Γερμανοῦ Γ' Μιχαηλίδη, τὸν λόγο ἔλαβε ὁ ἐπίσκοπος Ἐλευθερουπόλεως¹⁰⁰ Διονύσιος¹⁰¹, ὁ ὁποῖος εκφώνησε τὸν παρακάτω ἐνάρετο λόγο:

Πατριαρχικοῦ Θρόνου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου διατελοῦσα, ἐπειδὴ, κατὰ τὴν ἀνεκαθεν ἐπικρατούσαν καὶ καθεστῶσαν τάξιν, θεωρεῖται πάντοτε ἡ πνευματικὴ Ἀρχὴ πάντων τῶν ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν Πατριάρχη διατελούντων χριστιανικῶν λαῶν, θέλει καταβάλλει πᾶσαν σπουδὴν καὶ προσπάθειαν εἰς ὅλας τὰς πνευματικὰς ὑποθέσεις τοῦ Ἔθνους, κατὰ τοὺς ἱεροὺς Ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας...». Βλ. σχετικὰ, «Κανονισμὸς περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου», στὸν τόμο: *Γενικοὶ κανονισμοὶ περὶ διευθετήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐθνικῶν πραγμάτων τῶν ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον διατελούντων Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ὑπηκόων τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1862, 1-18.

98. Ὁ μητροπολίτης Γερμανός Γ' αναφέρεται στὸν τότε Σουλτάνο τῆς Ὀθωμανικῆς Αυτοκρατορίας Ἀβδούλ Χαμίτ Β' (1876-1909). Για περισσότερες πληροφορίες σχετικὰ με τὸν βίο καὶ τὴ δράση τοῦ Σουλτάνου Ἀβδούλ Χαμίτ Β', βλ. ἐνδεικτικὰ, Pears Edwin (Sir), *The Life of Abdul Hamid*, London 1917. François Georgeon, *Abdülhamid II, Le sultan calife (1876-1909)*, Paris 2003.

99. Καλλιφρων, *Ἐκκλησιαστικὴ Επιθεώρησις*, τόμος 2 (Περίοδος Δ'), 3-7.

100. Κατὰ τὴ Βυζαντινὴ καὶ Ὀθωμανικὴ περίοδο, ἡ ἐπισκοπὴ Ἐλευθερουπόλεως μαρτυρεῖται ἀρχικὰ ὡς υποκειμένη ἐπισκοπὴ τῆς μητροπόλεως Φιλίππων καὶ μετέπειτα ὡς υποκειμένη ἐπισκοπὴ τῆς ἐκτενοῦς μητροπόλεως Φιλίππων Δράμας, Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία. Τὸ ἔτος 1889, δηλαδὴ κατὰ τὴν περίοδο τῆς πατριαρχείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Διονυσίου Ε' (1887-1891), μετὰ ἀπὸ ἐγγράφου ἀναφορὰ τῶν προκρίτων τῆς περιοχῆς πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἡ ἐπισκοπὴ ἀνυψώθηκε σὲ μητρόπολη με Πατριαρχικὸ καὶ Συνοδικὸ Τόμο. Για τὴν ἱστορία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Ἐλευθερουπόλεως ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ περίοδο ἕως καὶ τὴς ἀρχῆς τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ 21^{ου} αἰῶνα, βλ. Μαυρουδῆς Αμιλῖος, *Ἡ ἱστορία τῆς Μητροπόλεως Ἐλευθερουπόλεως*, Θεσσαλονίκη 2006.

101. Για τὸν Διονύσιο, βλ. σχετικὰ, Τσακόπουλος Αμιλιανός, «Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι», *Ὀρθοδοξία* 32 (1957), 483- *Ὀρθοδοξία* 33 (1958), 29, 165, 285. Σταυρίδης, *Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι*, 316, 330, 346, 355. Δράκος, *Τα Θρακικά*, 55. Γεδεών, *Μνήμη Γανοχώων*, 101. Γερμανός Μητροπολίτης Σάρδεων, *Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι*, 62. Σταμούλης, *Συμβολή*, 101. Κουρίλας, *Ἐπίσκοποι λόγοι*, 66. Πατρινέλης, *Μητρόπολις*, 232. Γερμίδης, *Γανόχωρα*, 272. Ατέσης, *Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι*, 62, 209. Σταυρίδης, *Ἐπισκοπικὴ ἱστορία*, 417. Σπανοῦδης, *Ἱστορικαὶ σελίδες*, 75, 104. Κζούνια, *Μητρόπολη*, 364-365. Μαυρουδῆς, *Ἡ ἱστορία*, 298-302.

«Δίκαιον εἶχε, σεβασμιώτατε δέσποτα, ὁ λαὸς ὅλος καὶ ἡ ἐπαρχία ἅπασα ἀνυπομόνως νὰ προσδοκᾷ τὴν ἔλευσιν ταύτην καὶ ἐνθουσιωδῶς νὰ ἐγείρηται εἰς τὴν ὑποδοχὴν σήμερον, διότι σύννοιδε καλῶς ὅτι δὲν ὑποδέχεται τὸν τυχόντα, ἀλλὰ τὸν ἐκλεκτὸν, τὸν ὅποιον ἡ μεγάλη βουλή καὶ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ὤρισε καὶ ἀπέστειλεν ὡς νέον Μωϋσῆν, σώζοντα ἐκ τῶν κινδύνων καὶ περιστάσεων τὸν νέον Ἰσραήλ. Ὁ λαὸς οὗτος καὶ ἡ ἐπαρχία ἅπασα ἔχει τὰς ἐλλείψεις της, ἔχει τὰς ἀσθενείας της, κατὰ τὰς ὁποίας νοσεῖ, καὶ ἐπομένως ἔχει ἀνάγκην ἐμπείρου καὶ συνετοῦ ἰατροῦ.

Ἐκαστος συναισθάνεται καὶ ἀναγνωρίζει τῶν σημερινῶν πνευμάτων τὰς μεγάλας ἀπαιτήσεις, ἀφ' ἐνὸς, καὶ τὴν ἀσυμφωνίαν, ἀφ' ἑτέρου, καὶ ἐπομένως τὰς δυσχερεῖας τῆς ὑψηλῆς ταύτης θέσεως, εἰς ἣν θεόθεν ἐκπληρώθη, ἀλλ' οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀμφιβάλλει περὶ τῆς καλῆς καὶ αἰσίας ἐκβάσεως, διότι ἡ τὴν σὴν ἱεράν κορυφὴν κατακοσμοῦσα φρόνησις, καὶ αἱ ἄλλαι χριστιανικαὶ ἀρεταί, ταῦτα πάντα εἶναι ἐχέγγυα ἀσφαλῆ καὶ βέβαια, ἐνισχύουσι τὴν πεποίθησιν, ἐπαυξάνουσι τὰς προσδοκίας τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ σου, καὶ προκαλοῦσι τὰ περὶ σὲ γινόμενα.

Δὲν εἶναι ἐπιδείξεις κεναὶ, σεβάσμιε ἱεράρχα, δὲν εἶναι κατὰ τύπον γινόμενα τελετὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλ' εἶναι ἐκδήλωσις τῆς ἐσωτερικῆς χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως, τὴν ὁποίαν ὁ περιούσιος οὗτος λαὸς συναισθάνεται σήμερον, διότι ἐκπληροῦται ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἐπιθυμία, ἣτις ἐγεννήθη ἐν τῇ ἐλπίδι τῆς ἀπολαύσεως τῆς ὑμ. σεβασμιότητος. Ταῦτα πάντα παρέχουσι τὰς χρηστὰς ἐλπίδας ὅτι προθύμως θέλουσιν ὑποδεχθῆ καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχῶν σου, τὰς ὁποίας παρὰ τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῶν ἀπεστάλης κομίσων. Μὴ ἀποδειλιᾷς λοιπὸν, ἀλλ' ἐπιλαβοῦ θαρραλέως τοῦ ὑψηλοῦ σου ἔργου, καὶ ἡ ἐπιτυχία ἔσεται πλήρης. Ἀνάλαβε τὴν ὁδηγίαν τοῦ χριστεπωνύμου τούτου λαοῦ μετ' εὐτολμίας καὶ ἀκολουθήσει ὀπίσω σου.

Θεὲ πατέρων καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους, τὸν πανιερώτ. ἱεράρχην σκέπε καὶ διαφύλαττε τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ προαίρεσιν ἐνίσχυε εἰς τὸ ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας δὸς αὐτῷ τὴν δύναμιν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, διατήρει αὐτὸν ἄνοσον, εὐθυμον, ἄλυπτον, καὶ ὑγιᾶ εἰς πολλὰ ἔτη. Γένοιτο!»¹⁰².

Μετά τὴν ολοκλήρωση τοῦ λόγου τοῦ επισκόπου Ελευθερουπόλεως Διονυσίου, τὸν λόγο ἔλαβε ὁ Φ. Δημητριάδης. Ὁ Φ. Δημητριάδης, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι υπηρετοῦσε ἐκείνη χρονικὴ περίοδο ὡς διδάσκαλος ἐντὸς τῶν γεωγραφικῶν ορίων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας, ἀπὸ τὸν ἀμβωνα τοῦ ἱεροῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Δράμας: «...ἀπήγγειλε κατ'ἀλληλον τῇ περιστάσει λογύδριον, διερμηνεύων τὴν ἀνεκκλήτην τῶν

102. Καλλιφρων, *Εκκλησιαστικὴ Επιθεώρησις*, τόμος 2 (Περίοδος Δ'), 7-8.

ἐπαρχιωτῶν χαρὰν ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ ἐκλογῇ τοιούτου διὰ τὴν χώραν πνευματικοῦ πατρὸς, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐναπόθεσιν τῶν γλυκυτέρων αὐτοῦ προσδοκιῶν καὶ ἐλπίδων»¹⁰³.

Πιο συγκεκριμένα, ο μακροσκελής λόγος του προαναφερθέντος διδασκάλου έχει ως εξής:

«Σεβασμιώτατε ποιμενάρχα!

Σύμπασα ἡ πόλις ἡμῶν σήμερον ἐν ἀγαλλιάσει ψυχῆς τὸ ὡς εὖ παρέστης διὰ τῆς ἀσθενοῦς μου σοὶ προσφωνεῖ γλώσσης. Ζωηρὸν καὶ χρηστῶν ἐλπίδων ἔμπλεων, τὸ πνευματικὸν ποιμνιον ἔσπευσε νὰ ὑποδεχθῇ τὸν ποιμένα, ἅμα ὡς ἡ εὐφρόσυνος τῆς ἀφίξεώς σου ἀγγελία, ὡς ἀσπραπῆ, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μετεδόθη. Ναὶ. Ὡς εὖ παρέστης, πανιερώτατε. Πάλλουσιν ἀγαλλόμεναι ὅλων ἡμῶν αἱ καρδίαι, καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἡμῶν ζωγραφεῖται ἡ πληροῦσα αὐτὰς χαρὰ, διότι ἀτενίζομεν τέλος τὸν περιπόθητον ἡμῶν ποιμένα, ἐφ' οὗ καὶ οἱ πόθοι καὶ αἱ ἐλπίδες ἡμῶν ἅπασαι συγκεντροῦνται, καὶ ᾧ θεόθεν ἀφιερῶθη τῆς πολυπαθοῦς ταύτης ἐπαρχίας ἡ πνευματικὴ διοίκησις. Καὶ ἐνῶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν κατέχει ἀνεκκάλητος εὐφροσύνη, τὰ χεῖλη ἡμῶν ψιθυρίζουσιν εὐχαριστίας ὕμνους πρὸς τὸν οὐράνιον δεσπότην, εὐγνωμοσύνης δὲ διαπύρους ἐκφράσεις πρὸς τὴν μητέρα καὶ προστάτριαν ἡμῶν Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, ἀξιώσασαν τὴν φιλότιν ἡμῶν ταύτην ἐπαρχίαν ἱεράρχου ἀγαθοῦ, τῆς εὐσεβείας ταῖς ἀρεταῖς κεκοσμημένου, καὶ τῇ κατὰ Χριστὸν καὶ τῇ θύραθεν παιδείᾳ πεφωτισμένου, συνιδούσαν δὲ ὅτι τοιοῦτος ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς. Εἰς τὴν ἀπὸ τῶν δώρων στιβαρᾶς καὶ φιλοκάλου πνευματικῆς διοικήσεως κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος ἔστερημένην παροικίαν ταύτην, ἡ σωτήριός σου ἔλευσις προσμειδιᾷ ἡμῖν, ὡς ὁ εὐεργετικὸς ἥλιος, ὁ ἐπιχέων τὰς εὐεργετικὰς ἀκτῖνας του εἰς τοὺς ἐπὶ μακρὸν φθίνοντας ὑπ' οὐρανὸν νεφελῶδη σκυνθρωπὸν καὶ ἀνήλιον. Ἦλιος ὀρθοδοξίας καὶ τῆς πρὸς τὰ καλὰ ἀγάπης ἀνέτειλε καὶ ἡμῖν σήμερον καὶ ὑπὸ τὰ ζωοπάροχα αὐτοῦ φῶτα θὰ διανοίξῃ καὶ ἡ χώρα ἡμῶν τὰς δεσμευμένας αὐτῆς πτέρυγας, ἵνα χωρήσῃ εἰς τοῦ ἐκπολιτισμοῦ καὶ τῆς θεογνωσίας τὸν αἰθέριον δρόμον, ἐν ᾧ τοσοῦτον καθυστέρησε. Ναὶ, σεβαστὲ ἱεράρχα, εἰς τὴν ἐγνωσμένην σου ἰκανότητα καὶ τὰ φιλάνθρωπα καὶ φιλόκαλα αἰσθήματα γίνεται σήμερον ἡ ἐπίσημος ἐναπόθεσις τῆς πνευματικῆς, ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς τοῦ τόπου εὐημερίας, χρηστόταται δὲ διαλάμπουσιν ἐλπίδες ὅτι θέλεις ὀδηγήσει ἡμᾶς εἰς τὸν πρὸς ὃν ὀφείλομεν φθάσαι προορισμόν. Ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν καὶ εἰς τὰς ἀπωτέρας τῆς γῆς ἐσχατίας ἡ ἀχλὺς τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς ἀμαθείας διαλύεται διὰ τῆς μεγαλοφυΐας δυνάμεως τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ τῶν φώτων τῆς ἐπιστήμης, πεπεισόμεθα ὅτι καὶ ἡ χώρα αὕτη, ἐφ'

103. Καλλίφων, ὁ.π., 8.

ἧς σώζονται ἔτι τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐκλείας τὰ ἴχνη, δὲν θὰ βραδύνη ὑπὸ τὴν φιλόστοργον προστασίαν φιλοχρίστου ποιμένος ν' ἀπολαύση τῶν εὐεργετημάτων τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πρὸς τὰ καλὰ ὁρμῆς.

Ὅποσιν σωτήριοι ἐπίδρασι καὶ συντελεστικότητα ἐπὶ τῆς εὐημερίας καὶ τῆς προόδου χώρας τινὸς κέκτηται ἡ πεφωτισμένη πνευματικὴ κυβέρνησις εὐσεβοῦς καὶ φιλανθρώπου ποιμένος, μαρτυροῦσιν ἡ ἐπὶ τῆς ποιμαντορίας τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας εὐδαιμονία τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ καὶ ἡ εἰς τὴν κατὰ Θεὸν ὁδὸν αὐτοῦ πορεία. Τὰ θεῖα καὶ μελιστάλακτα ῥήματα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἡ εὐαγγελικὴ ἠθικὴ, ἀπὸ τὰ σεμνὰ χεῖλη ἱεραρχῶν σεβασμίων καὶ μουσοτραφῶν ρέοντα, ἐμάλασσον τὰς ἀπεσκληρυμένους τῶν ἀνθρώπων καρδίας, καὶ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐπὶ τὸν πλάστην ἐγείροντα, παρώρμων αὐτοὺς εἰς τὴν ἀγάπην, τὴν θεογνωσίαν καὶ τὸν φωτισμόν.

Μυσταγωγοὶ λοιπὸν τῆς θείας σοφίας καὶ τοῦ Χριστοῦ ἀκάματοι στρατιῶται, ὀδηγοῦσι τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτοῖς ἄνωθεν ποιμνὴν εἰς τὴν κατὰ Θεὸν ὁδὸν οἱ ἀγαθοὶ ἀρχιερεῖς. Ἀλλὰ καὶ ὅποσα ἐν τῇ ὁδῷ κωλύματα, ὅποσα μαρτύρια καὶ ὅποσαι πικρίαί θλίβουσι τὴν καρδίαν τοῦ ἰθύνοντος τὸ πνευματικὸν σκάφος. Τὸ ἔργον εἶναι βαρὺ καὶ ἐπίμοχθον, οἱ κίνδυνοι τὸ περιστοιχοῦσιν, ἀλλ' ὁ Ὑψιστος ἐπιβλέπει ἐπίκουρος καὶ παρέχει ἀντίληψιν τοῖς καλλιεργοῦσι τὴν ἄμπελον τῆς ἀρετῆς καὶ εὐσυνειδότης ἐκπληροῦσι τὰ ὑψηλὰ αὐτῶν καθήκοντα.

Ἐπὶ σὲ ὅθεν, σεβάσμιε ἱεράρχα, θαρροῦσα ἡ θεόμπνευστος τῆς Δράμας ἐπαρχία, ἐναποθέτει τὴν πολύτιμον ἐλπίδα τῆς ἐκπληρώσεως τῶν γλυκυτέρων αὐτῆς πόθων. Ἐξεῖς ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ συνεργάτας ἅπαντας τοὺς ἐνταῦθα φιλομούσους προκρίτους, ὅσοι φλέγονται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ συμπράξωσι μετὰ τῆς πανιερότητός σου διὰ τὴν κοινὴν τῆς πατρίδος εὐδαιμονίαν καὶ τοῦ γενικοῦ καλοῦ τὴν ἐξάσκησιν. Ἡ ἀρμονία καὶ ἡ πρὸς πᾶν καλὸν σύμπνοια ἐνέργεια θὰ διέπῃ ὑπὸ τὴν συνετήν σου προεδρείαν τὰς κοινωνικὰς ἐπιχειρήσεις ἡμῶν καὶ τὰς παρουσιαζομένας ἀκάνθας ἢ σταθερότης καὶ ἡ ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν ἀνταπάρνησίς σου θ' ἀπομακρύνῃ.

Δικαίως ἄρα ἀγάλλεται τὸ χριστιανικὸν σήμερον πλήρωμα τῆς ἐπαρχίας καὶ σεμνύεται τὰ κάλλιστα προσδοκῶν καὶ πιστεῦον ἀπὸ τοιούτου ποιμενάρχου. Οἱ πιστοὶ ἀποκτῶσιν ἐν τῷ προσώπῳ σου ἐπίκουρον καὶ πατέρα ἐν ταῖς ἠθικαῖς αὐτῶν ἀνάγκαις καὶ παρήγορον ἐν ταῖς θλίψεσι, φιλανθρώπως ἐπιχορηγοῦντα τὴν πατρικὴν αὐτοῦ προστασίαν. Τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἡμῶν φυτώρια μετὰ παλμῶν ἀγαλλιᾶσεως τὴν ἔλευσίν σου χαιρετίζοντα, ἀναμένουσι τὴν ἠθικὴν καὶ στιβαρὰν σου ὑποστήριξιν, ἵνα νέας οἱ ἐν αὐτοῖς διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι ἀρυσθῶσι δυνάμεις καὶ μετὰ πλείονος ζήλου τραπῶσιν εἰς τὴν εἰλικρινῆ ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀμοιβαίου αὐτῶν καθήκοντος. Ἀληθῶς ὑπὸ τοιαύτην

ἄοκνον πρόνοιαν, ἀγλαοὶ καὶ πλούσιοι θ' ἀναλάμψουσιν αὐτῶν οἱ διανοητικοὶ καρποὶ καὶ τὰ χεῖλη τῶν προσφιλῶν τούτων παίδων θὰ εὐλογῶσι τὸ ἀγαπητὸν σου ὄνομα. Οἱ φιλοπάτριδες ἐπαρχιώται ἀποκτῶσιν ὄδηγὸν καὶ συνεργάτην ἀκάματον, ἡ δὲ πιστὴ μετὰ σοῦ συνεργασία ἔσεται τὸ πρῶτιστον αὐτῶν μέλημα. Ὡς καλὸς οἰκογενειάρχης θὰ συνάγῃς ὑπὸ τὰς πατρικὰς σου πτέρυγας τὰ εὐγνώμονά σου τέκνα, ἵνα διερμηνεύῃς αὐτοῖς τὴν πρὸς τὴν πρόδοον ἄγουσαν καὶ ὑποθάλης τὸν πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ἔμφυτον αὐτῶν ζῆλον.

Τῆς ἐναγωνίως προσδοκωμένης ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν τὰ προοίμια ἐορτάζοντες λοιπὸν σήμερον ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ναῷ¹⁰⁴, μετὰ συγκεκριμένης καρδίας ἀποτεινόμεν ταπεινὴν δέησιν εἰς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅπως ὑποστηρίξῃ τὸ θεοσεβὲς ἔργον, εἰς ὃ ἐκλήθη ἡ πανιερότης σου. Ἄγε, σεβάσμιε ποιμενάρχα, ἴθυνον ἐναρέτως τὸ εὐσεβὲς σου ποιμνιον. Μὲ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης σου τὰς ἀκτῖνας φώτισον ἡμῶν τὸν νοῦν καὶ πράϋνον τὴν καρδίαν. Ἴδου πάντοθεν τῆς παροικίας προθύμως συρρεύσαντα τὰ πειθήνιά σου τέκνα ἀναμένουσιν ἀπὸ τοῦ σοῦ στόματος τὴν ἱερὰν καὶ ἐπίσημον ταύτην ὑπόσχεσιν. Ὁ καιρὸς ἐπέγειν τὸ πολυπαθὲς ἔθνος ἀπέκαμεν ὑπερπιδῶν τοὺς ἀλλεπαλλήλους σκοπέλους καὶ ἀπὸ τῆς ἀπειλουμένης καταστροφῆς εὐσυνείδητος καὶ φιλοδίκαιος διοίκησις καὶ συσσωματωμένη ἐνέργεια δύνανται νὰ τὸ σώσῃ. Ἐκαστος ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ τὸν ὀβολὸν του εἰς τὴν ποθουμένην βελτίωσιν. Ἀπὸ τοῦ εὐπορωτάτου πολίτου μέχρι τοῦ πένητος ἐργάτου δυνάμεθα πάντες ὑπὸ τοιοῦτον ἀρχηγὸν νὰ συντελέσωμεν εἰς τὸ προοδευτικὸν τοῦτο ἔργον. Ἐναπόκειται τῷ θεοφρονητῷ ἡμῶν ποιμένι καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἢ κατὰ τὰς εὐχὰς τοῦ ἔθνους ἀνάπτυξις καὶ βελτίωσις τῆς χώρας ταύτης, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἔσεται ἡμῖν ἀντιλήπτορ καὶ προστάτης, ἡ δὲ μέλλουσα γενεὰ θὰ εὐγνωμονεῖ πρὸς τὴν ἐποχὴν ἡμῶν καὶ θὰ εὐλογῇ τοῦ πανιερωτάτου ἡμῶν Γερμανοῦ τὴν ἱερὰν μνήμην. Γένοιτο!»¹⁰⁵.

Ἔτσι, ἡ ἀφιξη καὶ ἡ ενθρόνιση τοῦ Γερμανοῦ στὴν πόλη τῆς Δράμας φαίνεται ὅτι αποτέλεσε ἓνα ἰδιαίτερο καὶ ξεχωριστὸ γεγονός για τὴν τοπικὴ ἐκκλησία, καθὼς καὶ για τὸν τοπικὸ ὀρθόδοξο χριστιανικὸ πληθυσμὸ τῆς ευρύτερης καὶ ενιαίας μητροπολιτικῆς περιφέρειας Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου, που υπάγονταν στὴν πνευματικὴ δικαιοδοσία τοῦ προαναφερθέντος μητροπολίτη. Ἀξιοσημείωτο ἀποτελεῖ, ὅτι ἡ ἀφιξη καὶ ἡ ἀνάληψη τῶν ἀρχιερατικῶν καθηκόντων ἀπὸ τὸν νέο μητροπολίτη πραγματοποιήθηκε σε μια ἐξαιρετικὰ δύσκολη καὶ

104. Ο διδάσκαλος Φ. Δημητριάδης αναφέρεται στὸν παλαιὸ μητροπολιτικὸ ναὸ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Δράμας.

105. Καλλιφρων, *Εκκλησιαστικὴ Επιθεώρησις*, τόμος 2 (Περίοδος Δ'), 8-10.

κρίσιμη περίοδο για τις ελληνορθόδοξες χριστιανικές κοινότητες της περιοχής, εξαιτίας της ραγδαίας αύξησης του βουλγαρικού εθνικού και εκκλησιαστικού κινήματος στην ευρύτερη μητροπολιτική περιφέρεια, που καταλάμβανε το μεγαλύτερο τμήμα της γεωγραφικής περιοχής της Ανατολικής Μακεδονίας.

Εν κατακλείδι, για τη διεξοδική εξέταση και παρουσίαση της εκκλησιαστικής, εκπαιδευτικής και κοινωνικής δραστηριότητας του μητροπολίτη Γερμανού στην προαναφερθείσα εκκλησιαστική επαρχία, καθίσταται ιδιαίτερα επιτακτική η ενδελεχής έρευνα και η μελέτη των σχετικών και διασωθέντων αρχείων και εγγράφων που διασώζονται στο Πατριαρχικό Αρχαιοφυλάκιο του Οικουμενικού Πατριαρχείου, στο Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, στο Οθωμανικό Πρωθυπουργικό Αρχείο της Κωνσταντινούπολης και στο Ιστορικό Αρχείο της Βουλγαρικής Εξαρχίας. Η έρευνα και η μελέτη των προαναφερθέντων αρχείων και εγγράφων σε συνδυασμό με τις πλούσιες και ενδιαφέρουσες πληροφορίες που καταγράφονται στους διασωθέντες κώδικες των τοπικών κοινοτήτων της περιοχής, καθώς και στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο εκείνης της χρονικής περιόδου, θα δια φωτίσουν σημαντικά και άγνωστα γεγονότα που σχετίζονται με τον βίο και την πολύπτυχη δράση του Γερμανού Γ' Μιχαηλίδη στη μητρόπολη Φιλίππων, Δράμας, Ζιχνών και Νευροκοπίου κατά το β' μισό του 19^{ου} αιώνα και ιδιαίτερα θα διαλευκάνουν τον ξαφνικό θάνατό του, ο οποίος επήλθε κάτω από μυστηριώδεις και αδιευκρίνιστες συνθήκες, το έτος 1896 στη Γκόρνιτσα της Δράμας (σημερινή Καλή Βρύση Δράμας)¹⁰⁶.

106. Μπάκας, Εκκλησία και ελληνικό κράτος, 158-160.

ATHANASIOS G. IGNATIS

THE METROPOLITAN OF PHILIPPI, DRAMA, ZICHON
AND NEUROKOPI GERMANOS III MICHAILIDIS
(1832-1896): ASPECTS FROM THE LIFE AND WORK OF
A LEARNED HIERARCH OF THE ECUMENICAL
PATRIARCHATE DURING THE 19th CENTURY

Abstract

The present study includes the effort to thoroughly investigate and present the life and work of Germanos Michailidis (1832-1896), during the period 1832-1879, that is, from his birth until his election and enthronement in the ecclesiastical province of Philippi, Drama, Zichon and Nevrokopi. The research was composed through the reading and critical interpretation, on the one hand, of the primary sources available in the scientific research, and on the other hand, of the rest existing relevant bibliography.